

Den zu legendären Helden der Geschichte gewordenen Brigaden will die Studie ein würdiges Denkmal setzen. Sie beschreibt ihre Zahl, Kraft, Bewaffnung und begleitet sie an sämtlichen Fronten des spanischen Bürgerkrieges bis zum Februar 1939, ihrer Internierung in Frankreich.

GAZSI JÓZSEF

EJTŐERNYŐS PARTIZÁNTEVÉKENYSÉG ÉS ELHÁRÍTÁS MAGYARORSZÁGON 1941-BEN

„Negyvenegy! Csak egy évszám
volna?

Azóta már —

történelem.”

JEVGENYIJ VINOKUROV¹

A közhiedelem azt tartja, de a szakemberek többsége is azon a véleményen van, hogy 1944. március 19-ig, pontosabban a kritikus 1944-es esztendő nyaráig a magyar antifasiszta és partizánmozgalom történetében semmi jelentős dolgot nem mutathatunk fel. Ez a megállapítás már eleve tarthatatlan, hiszen elfeledkeznek az ország akkori területéhez tartozó Kárpátaljáról, Bácskáról és Muraközről, amelyek a szovjetellenes háború kitörésétől kezdve állandóan az ország forró pontjai voltak. A néptömegek harcát északkeleten a KMP, délen a Jugoszláv Kommunista Párt vezette, s mindkét helyen már korán eljutottak az antifasiszta ellenállás csúcspontját jelentő fegyveres partizánműködésig.

A kommunisták vezette haladó erők politikai síkon vívott küzdelme már 1941 végén, 1942 elején szép eredményeket mutatott fel. Ezután elkövetkezett a megtorlás, a hanyatlás fázisa, s a terror oly féktelenné vált, hogy szinte moccanni sem lehetett.

Az antifasiszta ellenállás csak sajátos, az adott viszonyok között is megvalósítható formában jelentkezhetett. A háború kezdeti szakaszában — csak a fontosabbakat említve — az alábbi jelenségeket figyelhetjük meg.

- Szabotázsaktivitás. A termelés csökkentése.
- Az antifasiszta rádióadók hallgatása, híreinek terjesztése.
- Szolidaritás. Politikai üldözöttek, foglyok segítése, bújtatása. A lenygel menekültek, internáltak támogatása.
- Propagandamunka. Igaz hírek terjesztése a háború okairól, céljairól, a frontok helyzetéről. A katonák, a bevonulók felvilágosítása a fronton tanúsítandó magatartásról. A Szovjetunió igazságos harcának megismertetése.
- Törekvés az antifasiszta erők egységfrontjának megteremtésére.

¹ Mai orosz líra. Budapest, 1963. 58. o.

- A csüggedők felrázása a hitlerellenes koalíció, az Európa-szerte kibontakozó ellenállás sikereinek híreivel.
- Sajtómunka. Főleg rölapok kiadása, terjesztése.
- A hangulat befolyásolása. A háborús kudarcok, a közellátási nehézségek, a bombázások kihasználása stb.
- Törekvés szervezett politikai mozgalmak életre hívására, életben tartására.
- Hírszerzés a szövetséges hatalmaknak.
- Helyi szervezésű partizán-, diverziós csoportok megteremtése.
- Ejtőernyős partizánok tevékenysége.

Tanulmányomban kizárólag ezen utóbbi területtel kívánok foglalkozni.

A történeti valósággal ellentétes lenne, ha a haladó erőknek a Horthy-rendszer elleni, nem politikai síkon vívott küzdelmét a tömeges népmozgalom rangjára emelnénk. Szórványos esetekről van szó, csírákról, amelyek csak ritkán és helyenként szökkenhettek szárba. A sporadikus jelenségek összegyűjtése, feltárása mégis kötelesség nemzeti múltunkkal szemben, hiszen olyan emberek tetteiről van szó, akik a háború kezdeti, legreménytelenebb időszakában vállalták a nagy áldozatokkal járó küzdelmet. Olyankor, amikor a mindent befedő éjszakában még csak nem is derengett a győzelem fénye. Amikor Európa-szerte még éppen hogy pislákol az ellenállás tüze. Csak a hitük volt meg, amely sokszor az erejükénél is hatalmasabbnak bizonyult.

Az 1941-es esztendő, a háborúba való belépést követő időszak különösen érdekes számunkra. A tapasztalat is azt mutatja, hogy a fontos történelmi dátumokat követően — mint amilyen pl. 1941. június 27-e volt — mindig sűrűsödnek, rendeződnek és kikristályosodnak bizonyos folyamatok, jelenségek. A Vörös Hadsereg illetékes szervei 1941. június 21. után hatékony intézkedéseket tettek, hogy az arcvonal mögöttes területein, a fasiszta és csatlós országokban felderítsék a németek terveit, figyelemmel kísérik a frontra irányuló szállításokat, adatokat gyűjtsenek a politikai helyzetre, a katonai potenciálra vonatkozólag. Figyelmük kiterjedt minden, a háborúval összefüggő kérdésre.

Ezért már a háború első napjaitól kezdve több illegális csoportot küldtek az ellenség hátába. Ezeknek az is feladatuk volt, hogy harci, romboló és diverziós feladatokat hajtsanak végre. A kapott utasításoknak megfelelően ki kellett volna bontakoztatni a népi partizánháborút is.

Az ország belépése a Szovjetunió elleni rablóháborúba a horthysták értékelése szerint azt is jelentette, hogy a határokon belül megnyílt úgymond egy második arcvonal, ahol a belső, s a kívülről behatoló ellenséggel kellett megküzdeniük.²

A magyar történeti irodalomban szinte nyomát sem találjuk annak, hogy 1941-ben az országban kibontakozott, vagy lezajlott volna bárminemű olyan tevékenység, amely a belső területeken folyó fegyveres küzdelemre utalna. Hiába keressük ezek jeleit a korszakkal foglalkozó legfontosabb dokumentumkötetekben, feldolgozásokban is.

Pedig a Vezérkari Főnökség okmányai, iratai több erre vonatkozó anyagot

² A partizánok, kommunisták elleni tevékenységért a kitüntetések „hadi szalagon” adták, s az elesetteket hősi halottaknak tekintették.

őriznek. Különösen értékes számunkra a VKF hírközpontjának naplója. Ide pontosan feljegyezték a telefonon, távirón, vagy rádión érkező értesüléseket. Itt számos olyan bejegyzést is olvashatunk, amelyek ejtőernyős partizánok bevetéséről, tevékenységéről adnak hírt. Ezek jó részéről a kutatás semmit sem tud.

A történészek közül egyedül A. I. Puskás említi meg a Magyarország a második világháborúban című könyvében,³ hogy 1941 második felében megjelentek az első kisebb antifasiszta partizáncsoportok is. Név szerint utal a Tallós—Szenc—Marcelháza, Szászrégen, Miskolc, Ungvár, Győr és Vác környéki csoportokra.

Ezen településeknél, vagy ezek körzetében, ejtőernyős bevetések történtek. A csoportok sajnos nem tudtak megerősödni, hamarosan be is szüntették tevékenységüket. „Az a tény, hogy ilyen csoportok alakultak, a kommunisták tevékenységének fokozódására utal, s ... azt mutatta, hogy növekedtek a fasizmus ellen harcolni kész erők” — írja Puskás.⁴

Kutatásaim A. I. Puskás valamennyi adatát megerősítik,⁵ sőt újabb tények kerültek napvilágra. Tanulmányom elsődlegesen adatközlő, anyagfeltáró jellegű, ennél fogva a legkisebb részletnek is perdöntő szerepe lehet. Az összegező általánosítás — már egy szélesebb időszakot véve figyelembe — későbbi feladat.

Nyilvánvaló számomra, hogy az itt említésre kerülő esetek egy része téves értesülés, vaklárma, vagy a felszított háborús hisztéria következménye lehetett. Mégis szükségesnek tartom, hogy — e témában, s ez alkalommal először — ismertessek minden előforduló adatot.

Ez az igény a vizsgált jelenség természetéből is fakad. Hiszen többnyire csak azokról az esetekről szerezhetünk tudomást, amelyekre az akció sikerelensége folytán fény derült. Nem a jól, hanem a rosszul sikerült vállalkozások tényei kerültek napvilágra. Ha a leszállás beigazolódtott, de a partizánoknak mégis nyoma vészett; — ekkor főtt csak igazán az elhárítás feje.

Az eredményesen dolgozó csoportok, személyek után semmi nyom, semmi őket említő dokumentum nem maradt. Tevékenységüket így csupán az itt előforduló „nemleges” eredményű nyomozás őrzi.

A valamilyen formában jelzett, de később meg nem erősített ejtőernyős földreszállások nem jelentik teljes bizonyossággal azt, hogy az a hír kitalálás volt. Szó lehet persze erről is.

Figyelemreméltóak ugyanakkor azok a jelentések, amelyek egy földrajzi körzetből, egymáshoz közel fekvő községekből, több észlelőtől, hasonló jelleggel befutottak, még olyan esetben is, ha a terepet átkutató csendőri, katonai erők a helyszínen semmit nem találtak. Kudarcaikat kisebbítve az esetet rendszerint kitalálásnak minősítették.

Pedig csak arról volt szó, hogy a bevetett partizánok teljesítették feladatuk első, s talán legnehezebb részét; sikerrel teremtették meg bázisaikat, rejtőztek el, észrevétlenül beolvadtak a lakosság soraiba.

³ Budapest, 1971. 143. o.

⁴ Uo.

⁵ A. I. Puskás: Vengrija v godi vtoroj mirovoj vojnü. Moszkva, 1966. 231. o. A szerző itt említi a P. I. Archívuma a XXII/5/6/15—6—15 lapjelzetű iratát. Ez a jelzet a BM. 1942. év 2. tétel 9607 alapszámú iratot fedí. A P. I. Archívuma ezt 1961-ben visszaadta az Országos Levéltárnak (a továbbiakban — OL). Az irat sajnos az eredeti helyén nem található meg.

Nem lehetetlen ugyanakkor, hogy a későbbi kutatások az ilyen „nemleges”-nek ítélt esetek egy részét igazolni fogják. Fontos szerep juthat itt a helytörténészeknek is.

Az eddigi kutatások során is volt rá példa, hogy az egyik területre — mint utólag kiderült — különböző időpontokban történő bevetések adatai anynyira összekeveredtek, hogy nem lehetett határozottan szétválasztani az egyik, vagy a másik csoportot. Az első levéltári források felbukkanása után majd 10 évvel, egy SS jelentésben talált adat segített végleg tisztázni, hogy az adott területre valójában kétszer repültek be ejtőernyősök.

Az itt ismertetésre kerülő, más adatokkal nem igazolt akciók megemlégtését indokolja az az érv is, hogy a VKF hírnapló sorra rögzíti azokat az eseteket is, amelyek a karhatalmi intézkedések során tévesnek bizonyultak. Ahol a bejelentések pontatlanságára nem térnek vissza, ott még érdekes meglepetések rejtőzhetnek számunkra.

Ilyen, a VKF által tévesnek minősített bejelentések voltak:

— 1941. június 30-án egy Korompos nevű zászlós „nagy csoport orosz ejtőernyős leszállásáról” adott hírt. Az eset Mátraszentimrén történt.⁶

— Július 6-án a zalaegerszegi állomásparancsnokság közölte: Sárhid határában 3 szovjet ejtőernyős szállt le. Kettőt elfogtak közülük.⁷

— Július 19. A ceglédi állomásparancsnokság bejelentése ejtőernyős leszállásról.⁸

— Szeptember 29-én a VI. hadtest küld táviratot. Szeghalom—Vésztő, Mezőtúr—Mezőberény között, a vasút mentén, 1—2 ejtőernyős szállt le. A csendőrség és az ejtőernyős elhárító szervek „legszorgalmasabb kutatása” sem hozott eredményt. Így a hírt vaklármának minősítették.⁹

A későbbiekben is figyelmet kelthet az a körülmény, hogy a jelzett, s nem bizonyított, vagy tévesnek minősített ejtőernyős leszállások is zömmel az ország stratégiai fontosságú körzeteiben, katonai objektumok, vagy fontos üzemek, utak, hidak, vasutak stb. közelében történtek.

A horthysta katonai vezetés számára mégis a tények voltak a legdöntőbbek. Helyenként ejtőernyőket, cirillbetűs felszerelési tárgyakat találtak. „Ismeretlen” személyekkel vívott tűzharcra érkeztek jelentések. Agyonlőtték fegyveresen küzdő partizánokat. Az elfogott, vagy holtan feltalált magyar, szlovák, cseh, ukrán, orosz, lengyel, német vagy más nemzetiségű hazafiak, a kicsikart vallomások, a katonai vezetés számára kétségtelenné tették, hogy számolni kell ejtőernyős csoportok megjelenésével, szabotázsakciókkal, s előbb-utóbb a partizánmozgalom kibontakozásával is.

Ejtőernyős leszállások Budapest körzetében

Városaink közül Budapest az egyetlen, amelynek meghatározó jelentősége van az ország sorsára. Ide futnak össze vasutaink, utaink, itt volt található a nehézipar 40,8⁰/₀-a, a könnyűipar 29,4, az élelmezési ipar 20,8⁰/₀-a,¹⁰ az or-

6 VKF 1941. 260 doboz. Helyzetjelentések. 33., 45. fólió.

7 Uo. 109., 131. fólió.

8 Uo. 259. fólió.

9 Uo. 731. fólió.

10 Budapest Lexikon. Budapest, 1973. 469. o.

szág iparának kétharmada, a munkásosztály többsége. Gazdasági és kulturális centrum, itt székelnek a legfontosabb állami hivatalok és közintézmények. 1941-ben 1 165 000 lakosa volt. A város szerepét jelzi a ma már szinte aforizmává kristályosult, s történelmileg igazolt szólás is: „Akié Budapest, azé az ország”.

A megfelelő szovjet szervek már a háború első napjaitól kezdve intézkedéseket tettek, hogy felderítő és diverziós csoportjaikat az ország szívébe és központjába, a gazdasági, politikai és katonai vezetés gócéba eljuttathassák. A későbbi időből is több olyan akciót ismerünk, amelyeknek ilyen célja volt, vagy amelyek során a KP-vel kívántak kapcsolatot létesíteni.¹¹

A főváros körüli 30—40 km-es körzetben földre tett személyek a sűrű országúti és vasúti közlekedés révén alig néhány óra alatt eljuthattak a milliós nagyvárosba, ahol az emberek tömegében elvegyülve jelentősen csökkentették a lebukás veszélyét.

Már a háborúba való belépést megelőző napon, 1941. június 26-án, a nógrádverőcei csendőrőrs a Légierő Parancsnokság útján olyan jelentést küldött a VKF-hez, hogy a „környéken 3 ejtőernyőst láttak leereszkedni”. A VKF 2. osztálya szerint hasonló közlést tett Raffa János szokolyai főjegyző is, aki szerint 26-án, 14 órakor, a községtől északra, 3 km-re történt az állítólagos földreszállás. A jegyző a helybeli Ferenc Jánosné bejelentésére is hivatkozik.

A hír nyomán értesítették a környékbeli csendőrőrsöket és biztonsági okokból riadóztatták a nógrádi lőszerraktár parancsnokságát is. A VKF napló arról már nem árulkodik, hogy a bevezetett kutatás milyen eredménnyel zárult.¹²

Szokolya község Vác közelében fekszik. Egy váci leszállást megerősít az A. I. Puskás könyvében említett BM jelentés is.

A háború első napján, június 27-én, a máriabesenyői posta a Légierő Parancsnokság útján arról adott hírt, hogy a községnél 14 óra 25 perckor egy ejtőernyős ért földet.¹³

Másnap az I. hadtest távirata is megerősítette ezt a hírt.

Rövidesen befutott az Országos Légvédelmi Központ (OLK) jelentése is. Itt újra szóba került a máriabesenyői és szokolyai leszállás. Az OLK jelentéséből a szovjet repülőök élénk tevékenységéről kapunk képet. A cigándi csendőrőrs jelentése alapján hírül adták például, hogy Tiszakarád és Gyöngytarló tanya között „valószínűleg motorhiba miatt”, 3 szovjet repülőgép leszállt. A harci gépek DNY-i irányból jöttek, és Csap felé repültek el.¹⁴

Nincs kizárva, hogy ezek Budapestig is kiterjeszthették működési körzetüket.

A VI. hadtest még június 30-án is azt közli Szolnokkal, hogy Máriabesenyő körzetében ejtőernyős leszállást figyeltek meg. Hozzáteszik, hogy a feltevés szerint ez valószínűleg szovjet hírszerző lehet.¹⁵

11 Példaként megemlítem, hogy a Pataki Ferenc vezette csoport 1943 őszén erős bázist épített ki Budapesten. Lásd: Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban — HK.) 1969. 2. sz. 340. o. A Stefanik partizanbrigád is megkísérelte, hogy 1944. októberében megbízott emberét eljuttassa Budapestre. L: Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen. Szerkesztette: Harsányi János. Budapest, 1969. 606. o. A kapott parancsok értelmében Nógrádi Sándor is összeköttetést akart teremteni a fővárossal. L. uo.: 507—512., 516. o.

12 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 1941. június 28. 32. fólió.

13 Uo. 31. fólió.

14 Uo. 29. fólió.

15 Uo. 47. fólió.

A Légierő Parancsnokság vonalán augusztus 3-án olyan jelentés érkezett a VKF hírközpontjába, hogy aznap, 14 óra 30 perckor, a kismartoni állami gyümölcsös területén egy ejtőernyős szállt le. Az esetet gróf Markovicstól Zsivas Pál közölte.¹⁶

Erről az eseményről később semmilyen más hírforrásban nem történik említés.

Szeptember 28-án a monori vasútállomásról olyan telefonértesítést adtak a helyi csendőrsnek, hogy reggel 5,45-kor az állomástól DNy-ra, 2—3 km-re, a tanyák között, 3 ejtőernyős ereszkedett alá. Hat csendőr nyomban kiment a helyszínre.

Itt sincs további adat, amely a kutatás eredményét rögzítené.

A Kisalföldön

A vágselyei 101-es vasúti parancsnokság 1941. augusztus 5-én fontos értesülést továbbított a fővárosba. A helyi csendőrségtől, a járási szolgabírótól, és az állomásfőnöktől kapott egyértelmű értesülés szerint aznap, a délutáni órákban, Galánta és Taksonyfalva, valamint Negyed és Sók¹⁷ község között „idegen ejtőernyősök leszállását észlelték”. Galántánál ugyancsak azidőben ismeretlen nemzetiségű, alacsonyan szálló repülőgépet láttak.¹⁸

A széleskörűen bevezetett kutatás semmi kézzelfogható eredményt nem hozott.

Ezért nagy meglepetés volt, amikor 9 nappal később az Érsekújvár közelében fekvő, s a jelzett leszállás körzetétől 20—22 kilométerre levő udvardi csendőrs jelentést tett egy idegen személyekből álló csoport felbukkasáról.

E szerint augusztus 24-én, az esti órákban, egy Lengyel András nevű 12 éves gyermek jelentette, hogy Udvard községtől nyugatra, Ács-major és Udvard között, „7 fő ejtőernyőst látott a kender között megbújva”.¹⁹ Ezek idegen nyelven beszéltek, s oldalukon pisztolytáska lógott. A fegyverükből 6—7 lövést adtak le. Amikor a gyereket észrevették, elzavarták a közeli lökötől.

A helyi csendőrség a jelzett tereprészt átkutatta, sorra razziázta a tanyákat, de az idegeneket már nem találták meg.²⁰ Nyomban értesítették a II. hadtestet, s az érsekújvári állomásparancsnokságot. „További intézkedések folyamatban” — őrzi a bejegyzést a VKF hírnaplója. Az eredmény nem ismeretes előttünk. A kerületi légvédelmi központ augusztus 25-én ugyancsak nemleges nyomozati eredményről ad hírt.²¹

A Duna jobb partján, Győrtől délre, Nyul és Écs községek között, 1941. október 7-én, 16 óra körül — a jelentés szerint — állítólag ejtőernyős leszállás történt. Az ott gyakorlatozó levették szerint az erdőnek Tényő község felőli oldalán „ejtőernyősöket dobtak le”.²² Az Országos Légvédelmi

16 Uo. 380. fólió

17 Pontosabban Sóki-majornál.

18 VKF, 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 359. fólió.

19 Uo. 510. fólió.

20 Uo. 511. fólió.

21 Uo.

22 Uo. 769. fólió.

Központ ezt nem tudta megerősíteni. Szerintük a jelzett körzetben nem látak repülőgépet, és motorzúgást sem észleltek. A győri állomásparancsnokság mindezek ellenére szükségesnek tartotta, hogy az esetet jelentsék a VFK-hez.

A vezérkar hírnaplója még október 18-án is visszatér az ügyre. Rögzíti, hogy a győrszentmártoni csendőrörs kutatásai eredménytelenek maradtak, s az állítólagos leszállás Tényő község határában volt.²³

Valószínűnek látszik, hogy a Puskás-féle, már idézett BM jelentés győrmarcelházai leszállásai az itt említett csoportokra vonatkoznak, hiszen teljesen azonos földrajzi övezetben fekszenek.

Felmerülhet az a kérdés, hogy a szovjet hadsereg távolsági repülői 1941 nyarán és őszén el tudták-e érni ezeket a meglehetősen messze fekvő Ny-magyarországi körzeteket. Igen, el tudták érni. Ez még a távolbombázó légi-erő hatósugarán belül feküdt.

Komáromot pl. 1941. augusztus 18-án 9.10-kor megtámadta egy Szlovákia felől jövő szovjet repülő. A gép 10 bombát dobott le, amelyek csupán 2 személyt sebesítettek meg. „Légítámadással ezután is számolni kell” — közlik a hírt bejelentő tudósításban.²⁴

A Kisalföld körzetét érintő berepüléseket — feltehetően — az alábbi indokok magyarázzák:

- Győr és Komárom katonai, ipari létesítményei.
- A stratégiai fontosságú Duna-vonal ellenőrzése.
- Átszivárgás Szlovákiába.
- Ausztrián át behatolás a Harmadik Birodalom belsejébe.

Az utóbbit látszik igazolni az is, hogy az Udvardnál felbukkant 7 fős csoport „fehér-szürke színű ruhába” volt öltözve. Ez pedig a német hadsereg egyenruhájának színe volt.

A kisalföldi csoportok nyom nélküli „felszívódását” a határok közelségével is magyarázhatjuk.

Észak-Magyarországon

1941. június 30-án több alkalommal észleltek berepüléseket az ország légtérébe. Az egész ÉK-i körzetet a Tiszafüred—Füzesabony vonalig terjedően riasztották.

Ezt követően a VI. hadtest értesítette Szolnokot, hogy a kapott jelentés szerint „az oroszok egyes embereket ejtőernyővel repülőgépről kidobtak”. A Felső-Tisza könyökben Komoró, Tuzsér, Tizsakarád körzetét adják meg a bevetés helyéül. „Ezek szovjet hírszerzők lehetnek” — közli a VI. hadtest.²⁵

A kassai csendőrkerületnek a HM-hez intézett 1941. július 1-i jelentésében is megemlítik, hogy „kisebb csoportokban” szovjet ejtőernyősök leszállását figyelték meg Nagydobrony vidékén, tehát a fent említett körzetben.²⁶

²³ Uo. 771. fólió.

²⁴ OL MTI 428 fond, 494. kötet. 1941. VIII. 13., 22. kiadás.

²⁵ VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 47. fólió.

²⁶ HL HM 1941. eln. 20. oszt. 99959.

Ez a bevetés tehát azonos lehet a Puskás könyvében említett Ungvár környéki földreszállással, s minden bizonnyal arra a forradalmi és partizánmozgalomra épült, amely az Ung folyó völgyében már a háborút megelőzően, s a hadbalépést követően kibontakozott.

Az Országos Légvédelmi Központ ugyanaznap, június 30-án, 13.18-kor, a krasznokvajdai csendőrörs jelentése nyomán értesítette a VKF-et, hogy a Miskolc és Kassa között fekvő falunál 4 ejtőernyős szállt le. Kettőt ÉK-re, Buzita felé láttak elszaladni, a másik kettő holléte ismeretlen.²⁷

Az emberek felkutatására intézkedés történt, ennek eredménye azonban nem ismeretes.

1941. szeptember 2-án, ejtőernyősök szálltak le Miskolc körzetében is.²⁸ Ezt az esetet mindmáig nem ismertük. Ennek okát abban látom, hogy az ügyet — pontosabban annak részleteit —, rendkívül bizalmasan kezelték. El akarták kerülni, hogy a haditermelés számára oly fontos iparvidéken pánik keletkezzék, s a rémhírek sokasága kapjon szárnyra. Alsó szinten ezért a történetekről csak a legfontosabb adatokat közölték.

Jellemző a dolog körüli titoktartásra, hogy az MTI²⁹ — amely 1941. szeptember 5-én, a hírek 7. kiadásában, említést tett a „szovjet repülőgépről”, „az észak-keleti határ közelében” ledobott ejtőernyősökről — bizalmas köriratot küldött a szerkesztőségnek, kérve, hogy a korábban leadott hírt „okvetlen mellőzni szíveskedjenek”. Nem kétséges, hogy a letiltásban a VKF/2 kezét kell látnunk.³⁰

Az esetet a HM-nek jelentő távirat „Azonnal! Szigorúan bizalmas! Tiszt—tisztnek!” minősítést kapott. Még „szakmai” körökben is csak egy évvel később szerezhettek róla tudomást. A „Csendőrségi lapok” 1942. október elsejei száma közölt először részleteket a nyomozásról. Lényegében ezt az anyagot vette át a Légoltalmi Liga „Riadó” c. lapja is 1943 februárjában.³¹ A nagyközönség tehát csak másfél évvel később értesülhetett az esemény részleteiről.

A kistokaji vasúti megállónál 1941. szeptember 2-án, hajnali 4 órakor megjelent egy ismeretlen férfi. Bement a forgalmi irodába, pisztolyt fogott a szolgálattelvőre és azt kérdezte németül, hogy hol van, melyik országban, milyen város közelében.

A vasutas azt felelte, hogy az illető Magyarországon van, Miskolctól nem messze, a kistokaji vasúti órháznál. Ezután már az idegen is magyarul beszélt tovább.

A jövevény erre átadott neki egy összegöngyölt ejtőernyőt, hogy a vasutas tegye el azt emlékebe, de hallgasson a találkozásról, mert ha szól, agyonlövi. Az ejtőernyős a felvilágosítás nyomán elindult Miskolc felé. Lassan haladt,

27 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 42. fólió.

28 VKF. 1941. 256. doboz. 6140 sz. 356., 357. fólió.

29 OL K 428. Sajtó levéltár. MTI könyvmatosok. 495. kötet. 1941. szeptember 5. 11 óra 40. 7. kiadás.

30 *Saly Dezső*: Szigorúan bizalmas. Budapest, 1945. 390. o.

Tanulmányom elkészülése után jelent meg *Márkus—Színai—Vásárhelyi*: Nem engedélyezem c. forrásgyűjteménye. Budapest, 1975.

Az *Esti Kurír* c. lap az MTI-re és az időközben elhangzott rádióközleményre hivatkozva cikket akart megjelentetni az esetről. Az ellentmondó intézkedések láttán a cenzúrabizottság a VKF/2-höz fordult, ahonnan Kolényi szds. „azt az utasítást közölte, hogy a tilalom továbbra is fennáll.” Lásd. 156. o.

31 *Riadó*. 1943. február 1.

nehezen mozgott, mert a leszállásnál kisebb zúzódások érték. Később betért egy nagyobb kukoricatáblába.

Téves és „hazabeszélő” az a mód, ahogy a hírt az MTI tálalta. E szerint a földre szállt partizán a „legközelebbi vasúti őrháznál”, „nyomban jelentkezett” és „önként adta meg magát”.

Az idegen távozása után a vasutas nyomban telefonált a miskolci személpályaudvar katonai parancsnokságának, s jelentette a történeteket. Onnan motoros hajtánnyal nyomban útnak indítottak egy erős katonai járőrt, amely Kistokajtól 1 km-re az ismeretlen személyt elfogta.

Beszállították a VII. hadtesthez, ahol nyomban megkezdték a kihallgatást. Az illető beismerte, hogy Andrascsik Stefánnak hívják, 32 éves, nemzetisége szlovák, kisszebeni illetőségű. Felesége Eperjes mellett, Hétháron lakik. Szülei ugyancsak arra a vidékre valók.

A kassai tüzérezrednél szolgált, szakaszvezetői rendfokozatban. A csehszlovák állam felbomlása után, 1939-ben, Krakkóban belépett a Prahala tábornok vezetése alatt megalakult csehszlovák csapattestbe. Ez az egység a lengyel—német háború alkalmával a Szovjetunióba evakuált.

Andrascsik elmondotta, hogy másodíknak lépett ki a gépből, s Miskolctól délre, két km-re, a budapesti vasútvonal mellett ért földet. Előtte egy morva nemzetiségű bajtársa ugrott. Ez — mint kiderült —, a leszállás alkalmával halálra zúzta magát. Holttestét Miskolctól 3 km-re délre, a vasútvonal mellett megtalálták. A szikszói határ vízenyős rétvébe volt bevágódva, s a talaj szintjénél is mélyebben feküdt a földben. Minden csontja összetört. Ott volt mellette ki nem nyílt ejtőernyője is. Tetemét később beszállították a városi hullaházba.

A vallomás lényeges pontja volt még, hogy a gépből összesen 4 főnek kellett földre szállnia. Ők azt hitték, hogy a célul kitűzött város közelében vannak.

Az első híreket nyomban jelentették a HM. 6. csoportfőnökéhez, ahonnan géptávíron utasítást kaptak a legszélesebb körű kutatásra. Az akciót a hadtest vezérkari főnöke személyesen irányította. Mindenekelőtt a feltételezett leszállás körzetét vizsgálták át.

Görömböly közelében a munkába induló emberek egy újabb ejtőernyőst találtak. Egy eperfára zuhant, amikor is az összegubancolódozó zsinórzat megfojtotta. Már holtan bukkantak rá.

Martintelep délkeleti szegélyénél, a házaktól alig 200 m-re, gallyakkal betakarva egy szovjet típusú ejtőernyőt találtak. Ettől nem messze, alig 150 m-re, 2 idegen kézigránátra bukkantak. Ugyancsak Miskolctól ÉK-re, 2 km-re, a „Városi tanyánál” ütésbiztos csomagolásban egy ejtőernyőre függesztett adóvevő készülék került elő.

Negyediknek egy cseh nemzetiségű szakaszvezetőnek kellett ugrania, aki állítólag a négy fős csoport parancsnoka volt. „Feltehető, hogy ennek ejtőernyője került meg Miskolc délkeleti szegélyénél” — jelentette a VII. hadtest a VKF 1. osztályának szeptember 3-án 9 órakor.

A hatóságok a még el nem fogott partizán kézrekerítésére széles körű intézkedéseket tettek. Szeptember 2-án Miskolcon és környékén nagy razziát tartottak. A kutatásba a honvédség alakulatain kívül a rendőrséget, csendőrséget és a leventéket is bevonták. A csendőrség osztály- és szárny-

parancsnokságai telefonértesítést kaptak. Különösen a miskolci és ózdi öröket figyelmeztették, hogy „az ejtőernyősök kézre kerítésére a legkisebb részletekre is kiterjedő intézkedéseket tegyék meg.” A sajoszentpéteri és edelényi körzet átvizsgálására kirendelték a miskolci csendőr tanalosztályt. Szeptember 3-ra az ózdi és a putnoki járások területére is razziákat terveztek.

Értesítették a járási, bányüzemi és gyári katonai parancsnokokat is, hogy a szabotázscelemeknyek elhárítására, a belső biztosításra készüljenek fel. A csendőrség az utakon minden járművet leállított, átkutatott, az idegeneket igazoltatta. Ellenőrizték a vasútvonalakat, a személy- és teherforgalmat, a felállított polgári öröket, a községek éjjeliőreit.

A polgári hatóságok kidoboltatták, hogy a lakosság mindenkit, aki gyanús, magyarul nem tud, törve beszéli nyelvünket, vagy ha illető enni kér — adják át a csendőröknek. Elrendelték a hidak, műtárgyak, erdőszegélyek, polgári egyének általi őrizetét. A falvakba vezető utakon igazoltattak, megátolták az illetéktelenek ki- és belépését. Átkutatták a lakatlan épületeket, szalmakazlakat, erdőket, kukoricásokat.

Szeptember 3-án a hatóságok mindenhol kidoboltatták a keresett ejtőernyős személyleírását.

A negyedik partizánt szeptember 4-én hajnali három óra után Sajókazánál fogta el az ózdi csendőrséghez tartozó Ferenczy Márton alhadnagy.

Innen azonban pergesük vissza az eseményeket.

A martintelepi leszállás után az illető eldűgta ejtőernyőjét, a kézigranátokat, majd a várossal ellenkező irányban kiment a határba, hogy rejtekhelyet keressen magának. A hajnali órákig a helyőcsabai és a görömbölyi határban bolyongott. Olyan fészek után kutatott, ahol a nappalt nyugodtan végigaludhatná. Mivel ilyet nem talált, behúzódott Görömböly-újtelep egyik szélső házába, s ott elrejtőzött a takarmány és a törek közé. Másodikán egész nap aludt, majd a sötétség beálltakor elrejtette iratai egy részét és útra kelt.

Elment a leszállás helyére is. Úgy tűnik, hogy keresett valamit. Majd a város szélén egy szalmakazalban hagyta Mauser pisztolyát, töltényeit és a tárákat. Láthatóan minden olyan dologtól igyekezett megszabadulni, amelyek bizonyíthaták volna, hogy ő az ejtőernyősök egyike. Bizonyára tudta, hogy Magyarországon van, s a leszállásnál valami hiba adódott. Ezért egy olyan történetet is kigondolt, amely elfogadhatóvá teszi személyét.

Helyőcsaba mellékutcaín át Miskolcra ment, átsétált a városon, tájékozódott, megállapította az északi irányt. Sikerrel csúszott át az ellenőrzés hálóján. Virradatkor a szirmabesenyői vasúti megálló közelében a kukoricásban lefeküdt és ott tartózkodott 3-án este 9-ig. Ezután Sajószentpéter irányába haladt, majd az egyik állomáson felszállt egy tehervonatra és 10 km-t vitette magát. Sajókazánál leszállt és az állomás melletti házsor utolsó épületéhez ment.

Ferenczy Márton csendőr alhadnagy azt a parancsot kapta, hogy a Bánvölgyén át induljon Sajókazára. Útközben a kiadott intézkedésekről értesítse az előjáróságokat, ellenőrizze a csendőrrjárőröket, s 4 órakor jelentkezzen Sajószentpéteren.

A sajókazai vasúti átjárónál rátért a miskolc—rimaszombati főútra. A vasútállomást kb. 500 m-re elhagyva az egyik helyen egy árnyat vett észre,

amint az egy eperfa mögé surrant. Leugrott a kerékpárról, fegyvert rántott, s felszólította az idegent, hogy jöjjön elő. Az menekülni próbált, egy lakás kapujához futott, de zárva találta. Ezután a kerítésen próbált átmászni, de az magasnak bizonyult, így a csendőr utolérte. Fegyvert szorítva hátához elvette törét, majd a sajkókazai állomás épületéhez kísérte.

A forgalmi irodában megbilincseltek és megmotozták. Ötezer koronát, 150 márkát, jegyzeteket és K. K. névre kiállított igazolványt találtak nála. Volt még a zsebében hamis születési anyakönyvi kivonat, lakásbejelentő lap, s a szülei — német nyelvű — anyakönyvi kivonatai. A rendelkezésre álló forrás, a „Csendőrségi lapok”, az elfogott partizán nevét csak kezdőbetűivel jelzi, de ez valószínűleg pontos, hiszen a cikk Andrascsik Stefánról is csak mint A. S.-ről szól. Az illető tagadta, hogy ő lenne az ejtőernyős. Eperjesről jött át — állította —, mert a Hlinka-gárdisták üldözték. Ezt megelőzőleg viszont Németországból szökött meg. Ezért is vannak német okmányai. Most éppen úton van hazafelé.

A csendőr a fogollyal felszállt egy Sajószentpéterre menő tehervonatra. A kihallgatás útközben is tovább folyt. K. K. végül beismerte, hogy egyike a Miskolcnál földre szállt négy partizánnak. Ő a parancsnok. A Vörös Hadsereg századosa, 28 éves, egyesszai születésű. Tehát nem cseh nemzetiségű, mint ahogy azt korábban feltételezték.

A katonai nyomozó hatóságok ezután már teljes egészében rekonstruálhatták a történeteket.

A csoport a Szovjetunióban katonai és ejtőernyős kiképzésben részesült. Speciális feladatok megoldására készítették fel őket.

1941. szeptember 1-én 21 órakor indultak el a nyomtatott cikkben X-el jelzett város mellől, azaz Kijevből, „különleges megbízatással”. A gépen hat főnyi személyzet volt, s parancsnoki minőségben elkísérte őket egy politikai megbízott is.

A leszállás körzetéül Eperjes—Raszlavica—Héthárs—Kisszeben—Sáros területét jelölték ki számukra. A földet érés után szét kellett szóródniuk. Feladatuk volt a szlovák vasutak forgalmának megfigyelése, a frontra menő, illetve onnan jövő szerelvények ellenőrzése. Tudvalevő, hogy a magyar szállítások jelentős része is a szlovák vasutak felhasználásával bonyolódott le. Fel kellett deríteniük a harctérre irányított repülőgépek számát is. A Vörös Hadsereget az is érdekelte, hogy hol és milyen erejű német csapatok állomásoznak, hol vannak Szlovákiában hadiüzemek, lőszer-, benzin- és egyéb raktárak.

Az esetet hírül adó MTI-jelentés úgy tudja, hogy feladatuk volt még a „kommunista agitáció, forradalomra való lázítás és a lakosságnak a rongálásokra való felbújtása”. Magyarán szólva el kellett kezdeniük a népi partizánháború kibontakoztatását is. Ezen állítás annál inkább valószínűnek látszik, mert az összes többi csoportok is hasonlóan kombinált feladatokat kaptak.

Az eset, a megbízatás minősítése rendkívül nagy jelentőségű. A horthysta elhárító és hadbírói szervek arra törekedtek, hogy a bevetett partizánokat „banditáknak”, „kémeknek”, „orvlövészeknek” stb. tekintsék, s így azokat a gyilkosokra, kémekre vonatkozó, többnyire halálbüntetést kívánó jogszabályok alá vonják. Így nem tekintették őket hadviselő félnek, az ellenséges

hadsereg katonáinak — akiket véd a nemzetközi jog —, hanem csupán közönséges bűnözőknek. A nyomozásokat is tudatosan ebbe az irányba terelték, s nem meglepő, hogy a horthysta források egyedül felderítő szerepüket hangoztatják.

A négy hónappal később bevetett Borkanyuk-csoport peranyagában olvashatjuk: Borkanyuk Elek „az egyenruhát levetette, tehát magát mint katonát felismerhetetlenné tette, reá nézve a hadifoglyokra vonatkozó nemzetközi jogszabályok nem alkalmazhatók, s ennél fogva őt polgári egyéneknek kell tekinteni. Ezért őt... bűnösnek kellett kimondani és meg kellett büntetni.”

Ismeretes, hogy Borkanyuk Eleket a horthysták 1942. október 2-án a Margit körüli feyházban kivégezték.

A Miskolcnál elfogott partizánok ugyancsak polgári ruhában voltak. 3—3 selyeminget, alsóneműt hoztak magukkal. Jó minőségű öltönyükben egy német szabó cégjelzése volt. Szlovák, cseh és német igazolványokkal voltak ellátva. Németországba szóló útlevel, német kenyér- és vajjegy, német márka, 5—5 ezer szlovák korona, térképek stb. voltak náluk. Valószínű, hogy a későbbiekben átmentek volna a Cseh-morva protektorátusba és a náci Németországba. Az iratok és térképek ezt a feltevést támasztották alá.

1973-ban Ferenczy csendőr alhadnagy egy kanadai kiadványban újra leírta a partizán elfogását. Szerinte egy németországi repülőgépgyárba kellett volna bejutniuk. A munkások között „bomlasztó tevékenységet” folytattak volna, s szabotázsokat akartak elkövetni. Németül mindnyájan jól beszéltek. Volt náluk repülőgépgyári ki- és belépő kártya, fizetési bárca. A papírjaik szerint már egy éve ott dolgoztak, mint szakmunkások. Birtokukban voltak a városi élelmiszerjegyek is, már egy fél évre előre. „El voltak látva tökéletesen hamisított igazolványokkal... Minden olyan igazolvány együtt volt, ami szükséges egy hadiüzembe való bejutáshoz, elképzeltetetlenül tökéletesen hamisítva. Amikor a németek megvizsgálták azokat, kijelentették, hogy ennél jobb hamisítványokat még nem láttak” — írja Ferenczy.³²

Fegyverzetükhöz 6,35-ös pisztoly, kézigránatok, rohamkés, robbanóanyag és gyutacsok tartoztak.

Beszéltek oroszul, szlovákul, törve magyarul is.

A Kijevből jövő gép a 750 km-es úton viharba került, eltévedt, s az eredeti iránytól 16°-os szöggel délebbre repült. Az útvonal is hosszabbra sikerült vagy 70—80 km-rel. Miskolc és a célterület nagyjából azonos hosszúsági fokon fekszik, csak az utóbbi egy földrajzi fokkal északabbra van. A vakrepülés során nem tudták pontosan megállapítani helyzetüket, s így történetelt meg, hogy a célul kijelölt Eperjes helyett Miskolc fölé repültek.

Szeptember 2-án 0 óra 46 perckor a kíséző politikai megbízott parancsára 2500 m-ről megkezdték az ugrást. Sűrű felhőtakaróban, esőben, ködben, zuhantak alá. A negyedik partizan elmondta, hogy kb. 1500 m-ről igen sok lámpát pillantott meg maga alatt, s attól félt, hogy a városra esik. Kinyitotta a biztosító ernyőt is, hogy a légáramlat minél tovább vigye. Így került közvetlenül a Martintelep peremére.

A Miskolcnál bevetett első partizánok történetében még jó néhány fehér

32 Magyar királyi csendőrség. Összeállította: Kövendy Károly 52 McCaul St., Toronto, 1973.

feltalálható. A kutatómunkámban évek óta figyelemmel kísérem ezt a problémát, s keresem, gyűjtöm az adatokat. Egymástól függetlenül eddig hat hiteles korabeli forrás beszél az eseményekről. Azon reményben ismeretemet a már eddig feltárt adatokat, hogy e munka is serkentője lesz a helyszínen folyó további kutatásoknak, s az esemény után 35 évvel ezek az elfeledett, s még részben névtelen hősök megkapják végtisztességüket, s a történelemtől nekik méltán kijáró elismerést.

Szeptember 28-án a Kassától DNy-ra fekvő tornai állomásfőnök telefonon értesítette a 108. Vp-t, hogy aznap 15 órakor a környéken 3 főnél több „orosz ejtőernyős szállott le”.³³

Az esetet a VKF-nél naplóba rögzítették. A további intézkedés már a helyi parancsnokságok kötelessége volt. Talán ezzel is magyarázható, hogy a lezállásról semmi további hírünk nincs.

A Miskolctól D-re fekvő Emőd állomásfőnöke október 18-án jelentette a KSzV-hez (Központi Szállításvezetőség), hogy aznap, 16 óra körül, egy nagy magasságban haladó ismeretlen repülőgépből 2 ejtőernyőst láttak leszállni.

Az esetről semmi további hírünk nincs.³⁴

Kárpátalja

A közbiztonsági és katonai vezetést különösen nyugtalanították a Kárpátaljáról befutó hírek. Az ország csupán néhány napja lépett be a háborúba, s az egykori szovjet—magyar határ mentén jelentékeny csapatok voltak gyülekezőben, felvonulóban. A keletre irányuló stratégiai fontosságú utak, vasutak is ebben a körzetben futottak.

Különösen megnőtt a jelentősége a Munkács—Sztrij és a Máramarossziget—Kolomea vonalnak.

Kárpátalja az ugródeszka szerepét töltötte be a Szovjetunió felé irányuló háborús tervekben. Ebben a körzetben fokozottan kiépítették a légi figyelő, határőr és „K” szolgálatot. Minden fontosabb helyen megerősített csendőrsők állomásoztak. Ide települt a határvadász erők zöme is.³⁵

A Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága 1941. június 30-án olyan értesülést kapott, hogy aznap, 14 óra 30 perckor, 12 szovjet ejtőernyős szállt le a Mencsul-havason.³⁶ A csendőrség felügyelője nyomban jelentette ezt a HM 20. — csendőrségi — osztályának. A KSzV útján a VKF is értesült arról, hogy Rahótól É-ra, „egy földműves bemondása szerint” 12 partizán ért földet.³⁷

A hírt kezdetben még „állítólagos” adatként kezelték. Hamarosan a kassai VIII. csendőrkerület is jelentést tett az ügyről a HM-nek.³⁸ Közölték, hogy

33 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 720. fólió.

34 Uo. 777. fólió.

35 Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához. Összeállította: Csima János. HM Központi Irattár kiadása. 1961. Mellékletek: A honvédség csapatainak elhelyezése. 26. sz. vázlat.

36 HM 1941. eln. 20. oszt. 99861.

37 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 52. fólió.

38 HM 1941. eln. 20. oszt. 99959.

Rahó környékén „kisebb csoportokban” ejtőernyősök leszállása történt meg.

Ezek feladata valószínűleg az lehetett, hogy hírt adjanak a magyar csapatok felvonulásáról, s a lehetőség szerint zavarják, késleltessék azt. A karhatalmi erők el is rendelték a vasúti műtárgyak fokozott őrzését.³⁹

Az ellenintézkedések első lépéseként a tiszabogdányi csendőrörsről Mezerényi Jenő főhadnagy vezetésével 10 főnyi raj azonnal a helyszínre sietett. Mozgósították a környékbeli őrsöket is, s megkezdték a terület átfésülését. „A kutatás még tart” jelentették július 1-én.

A Rahó környéki partizánok leszállását követően széles körű biztonsági intézkedésekre került sor. A kassai csendőrkerület a kassai és nyíregyházi csendőrőrsztályoktól erőket vont el, s azokat a máramarosszigeti osztály őrszeihez vezényelték. Kilátásba helyezték azt is, hogy a magyarlakta területeken megnövelik a csendőrörsök körzeteit, s az így felszabaduló erőkkel, valamint a rendelkezésre álló „szabad” létszámmal fokozzák Kárpát-alja közbiztonságát.⁴⁰

A csendőrkerület parancsnoka „a beállott helyzetre való tekintettel” — valószínűleg az ország hadbalépésére gondol — ideiglenesen Beregszászra, a helyszínhez közel, tette át működési székhelyét.

Az üldözés során a partizánokat nem tudták megsemmisíteni. Október 13-án újra hírt adtak magukról. A VIII. hadtest táviratban jelentette a VKF-hez, hogy az utánpótlási szempontból oly nagy jelentőségű körösmezei vasútvonalon partizánakció történt.⁴¹ A VIII/1-es őrszázad 13. sz. hídőrsége által őrzött, a 285—285,3 sz. szelvényen levő vasúti híd ellen október 13-án éjjel, 23 óra 30 perckor, 3 ismeretlen egyén robbantást kísérelt meg. Az őrség a fegyverét használta, mire a támadók visszavonultak.

A csendőrség a történetek után nyomban megkezdte az eset kivizsgálását. Ennek eredménye nem ismeretes.

Erdélyben

Erdély második világháború alatti történelmének mindeddig legteljesebb összefoglalását Csatári Dániel adja meg „Forgószélben” c. nagyértékű könyvében.⁴²

Bár széles körű forráskutatást végzett, egyetlen adattal sem találkozott, amely 1941-ben Erdélyben tevékenykedő partizáncsoportokról adott volna hírt. Sőt Csatári kifejezetten arról ír, hogy ilyenekkel a nyomozó szervek sem találkoztak.⁴³ „...A szovjet hadsereg a hadüzenet napján, és az azt követő napokban Észak-Erdély földjére egyetlen gyujtogatással vagy romboló feladattal megbízott ejtőernyőst sem dobott le...” — említi egy másik helyen.⁴⁴

E megállapításból adódó következtetéseit — tévesen — kapcsolatba hozza

39 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 52. fólió.

40 HM 1941. ein. 20. oszt. 99959.

41 VKF. 1941. 260. doboz. 898. fólió.

42 Budapest, 1968.

43 Uo. 157. o.

44 Uo.

az 1941. július 4-én a munkásmozgalom ellen kezdődő „nyílt nyomozás” koncepciójával is.

A katonai iratok tanúsága szerint Észak-Erdély több alkalommal is partizánbevetés színtere volt. 1941. július 1-ről származik az első adat, amely egy feltételezett ejtőernyős leszállásról ad hírt.⁴⁵ A Központi Szállításvezetőség telefonvonalán július 2-án háromnegyed hétkor futott be Budapestre az az értesülés, mely szerint a Székelyföld déli csücskén, Kálnok és Sepsibodak határában, július 1-én este ismeretlen irányból jövő gépről 3 ejtőernyős szállt le. Az esetet a sepsiszentgyörgyi állomásfőnök és a 109-es Vp.⁴⁶ jelentette.

Az elrendelt karhatalmi intézkedések során honvéd- és csendőrrjárőröket vezényeltek a körzetbe, de nem sikerült idegenek nyomára bukkanniok. Feltehetően átvonultak a közeli Románia területére.

A 106-os Vp. a KSzV útján július 2-án este egy Nagykárolyból érkezett jelentést továbbított.⁴⁷ Ez hírül adta, hogy Szaniszlótól 5—6 km-re „ejtőernyősök szálltak le és behúzódtak az erdőbe”. A helyszínre kiküldött 6—7 fős járőr ereje elégtelennek bizonyult, ezért visszatértek erősítésért.

Egyidejűleg intézkedés történt, hogy Nagykárolyból katonaság menjen ki az erdő átfésülésére. A kutatás eredményét sajnos nem ismerjük.

1941. július 8-án este a Szászrégen környékén portyázó csendőrök 2 db fehér színű, cirillbetűs felirattal ellátott ejtőernyőre, idegen eredetű kézi-gránátra és egy nagyobb méretű alumínium kulacsra bukkantak. Ezek voltak az első tárgyi bizonyítékok arra, hogy a körzetben valami rendkívüli dolog történt.⁴⁸

Mint később tisztázódott, 8-án hajnalban, 3 óra körül, egy szovjet repülőgépről 6 főnyi román egyenruhába öltöztetett ejtőernyős partizán ért földet.

A bevezetett kutatás során 10-én Hétbükk és Görgénynádas községek között, egy gabonaföldön, gabonával letakarva, újabb ejtőernyőre bukkantak. 2 km-re innen, az 517-es magassági ponton, később rábukkantak a partizánok elhagyott fészkeire. Az eldobált cigarettavégek, az üres gyufásdobozok egyértelműen szovjet eredetre mutattak.

A 27. dandár parancsnoksága a csendőrök és a lakosság bevonásával nyomban hajtóvadászatot kezdett a partizánok elfogására. Lővér község határában már 9-én elfogtak egy ismeretlen személyt, akiről „fenn áll a gyanú, hogy orosz ejtőernyős”. Kihallgatni azonban nem tudták, mert az illető „vallani nem akar... elmeháborodottat játszik”.⁴⁹

Tizenegyedikén a leszállási hely közelében található Székelyhodos és Deményháza közötti úton megjelent egy ejtőernyős. A két falu között, az út felénél, egy pásztor lakott a családjával. A jövevény hosszabb ideig tartózkodott a juhász kunyhójában, olyannyira, hogy a bacsó még a csendőröket is értesíthette. A fegyveresek közeledtére az „orosz” a Jobbágytelke és Felsőköhér közötti erdőbe menekült. A kapott személyleírás alapján a kutatást tovább folytatták. A 27/III. honvéd zászlóalj Marosvásárhelyről kivezényelt százada Nyárádremete határában hamarosan nyomára bukkant, bekerítette, és

45 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 66. fólió.

46 Vasúti parancsnokság.

47 VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 68. fólió.

48 Uo. 185. fóliótól.

49 Jelenti a IX. hadtest 1941. július 13-án.

a kifejlődött tűzharc során agyonlőtte. Az idegen géppisztollyal és kézigránatokkal volt felszerelve.

Röviddel ezután pár km-re onnan, Szederjes környékén, újabb 3 ejtőernyőst láttak felbukkanni.

A hősi halott ejtőernyóst később a marosvásárhelyi zsidó temetőben földelték el. Hátizsákjában egy Romániát és Magyarországot ábrázoló térképet és egy jegyzetfüzetet találtak⁵⁰ Ennek elemzése fontos értesülésekhez juttatta a nyomozó hatóságokat.

Megállapították, hogy valószínűleg 6—12 főnyi csoport ért földet a Szászrégentől északra elterülő erdőben. A leszállásnál szétszóródtak, s csupán 2—3 napi bolyongás után verődtek részben össze. Ekkor jöttek rá, hogy tulajdonképpen hol is tartózkodnak. A feljegyzés szerint a katona dél felé, a román határon át Földvár—Brassó irányába kívánt haladni. A nehéz felszerelés miatt csak napi 15 km-t tudott megtenni.

Július 14-én újabb hírek futottak be, hogy a Szederjes környéki erdőben 2 csoportban 4 vagy 5 „tányérsapkás, sötét ruhájú” ejtőernyőst láttak. Ezután valamennyi karhatalmi erőt ebbe a körzetbe összpontosítottak, s megkezdték a terület módszeres átfésülését.

A 27. dandár egységei a Mikháza körüli erdőben 3 partizánra bukkantak, akiket harc közben megsemmisítettek.⁵¹ Az egyik közülük főhadnagyi rendfokozatot viselt. Magyar részről csupán egy hadnagyt szerzett kézigránattól származó sérülést.

Rövidesen hírek érkeztek újabb két partizán felbukkanásáról is. Ezek egyikét másnap Nagyernye községben — Marosvásárhely közelében — elfogták. A vallatás során a nyomozó szerveknek teljes részletességgel sikerült feltárniuk a csoport tevékenységét. Kiderült, hogy az osztag 6 főből állt, s már csupán egy partizán volt szabadlábon — mint jelentették — az Iszló körüli erdőben.

Július 18-án a kivezényelt karhatalmat bevonták, mondván, hogy egy szál ember elfogását a csendőrségre és a lakosságra bízják, akit este 20 órakor Nyárádköszvényes határában a csendőrök valóban el is fogtak.

A szászrégeni csoport felszámolása ezzel befejeződött.⁵²

A partizánok két repülővel indultak útnak,⁵³ gyaníthatóan a Fekete-tenger mellékéről. Az egyik gépen 8 harcos utazott, német egyenruhába öltözve. A másikon ők jöttek, hatodmagukkal, román uniformisban. A „németek” további sorsáról semmit sem tudunk.

Az őket hozó gép eltért a menetiránytól, s a Brassó melletti Földvár helyett Szászrégen fölött dobta ki őket. A gyülekezés után egymást füttyszóval keresték, majd jelszó — jelhang bemondásával azonosították. 2 fő a leszálláskor elszakadt társaitól, s azokkal hosszas bolyongás után sem tudtak találkozni. A pontatlan dobás következtében felszerelésük egy része a leszálláskor elveszett.

A partizán harci utasítások azt a tanácsot adták részükre, hogy ha nem fedték fel őket, akkor maradjanak a helyükön, s rejtőzzenek el. Gyanús

50 VFK. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 207. fólió.

51 Uo. 211. fólió.

52 Uo. 266. fólió.

53 12. könnyű hadosztály. Szekszárd 18. doboz. 185. sz. 1941. IX. 9. L: itt a VKF. eln. 2/D. 45 861 — 1941. sz. tájékoztatóját.

jelek esetén azonban hagyják el a körzetet, és máshol keressenek búvóhelyet.

A szásrégeniek helyben maradtak, hogy tájékozódjanak, s megállapítsák tartózkodási pontjukat. Nagy volt a megdöbbenésük, amikor kiderült, hogy a céltól 130 km-re északabbra kerültek. Ezután még rövid ideig bújtak, kerültek a találkozást a lakossággal. Szigorú parancsuk volt, hogy csak önvédelem esetén kezdjenek harcot. Öt napi élelemmel rendelkeztek, s ez lehetővé tette az első napok átvészelését.

A csoport összetételét, fegyverzetét, felszerelését, harci feladatait pontosan ismerjük, s így ez — bizonyos mértékben — analógiaként szolgálhat a többi csoportról rendelkezésünkre álló töredékes adatok összeillesztéséhez is.

A hat partizán közül kettő speciális partizán-, diverziós kiképzéssel rendelkezett. Négyen sorkatonai szolgálatot teljesítettek, s csupán kéthónapos újonc-, valamint kéthetes ejtőernyős kiképzés állt mögöttük. Repülőgépen azonban a vállalkozás napjáig nem ültek. Zömük besszarábiai illetőségű, lengyelül is beszélő ukrán paraszt volt.⁵⁴

A VKF/2. osztálya szerint a csoport feladata „Brassó környékén végzendő rombolásokból és a lakosság bizonyos rétegének szabotázs céljaira való beszervezéséből állott. Érintkezésbe kellett volna lépniük a brassói repülőgépgyár már beszervezett 12 kommunista munkásával” — állapítja meg a VKF/2. osztálya.⁵⁵

Tervezték, hogy embereket szerveznek be szabotázsakciókra, s ezeket fegyverrel és robbanóanyaggal látják el. A szükséges utánpótlást a rádióon megbeszélte helyre és időben Ogyesszából repülőgépen küldték volna utánuk. Feladatuk volt még az is, hogy a lakosság körében pánikot keltsenek.

A halottak egyikénél Brassó környéki térképet találtak, amelyen be voltak jelölve Bertelen és St. Promunda vasútállomások, valamint a városi pályaudvar. Célpontként volt feltüntetve a sinajai alagút is. Az ipari objektumok közül a repülőgépgyár, a „Schil” gépgyár és a gázgyár szerepelt. A térképen rajta voltak a város laktanyái és repülőtere is.⁵⁶ Brassói feladatra utal az is, hogy valamennyien román igazolványokkal voltak ellátva.

A csoport felszerelése azt látszik megerősíteni, hogy feladatuk elsődlegesen diverziós cselekmények végrehajtásából állt. Minden harcos el volt látva 15 db 20 dekás trotil töltetű robbanószelencével, gyutacsokkal, gyújtózsínórral és az elektromos robbantáshoz szükséges elemekkel.⁵⁷ A személyi fegyverzethez 2—4 „kukorica” kézigránát és 1 Mauser pisztoly tartozott, nagyobb mennyiségű lőszerrel. A csoport 1 géppisztollyal és 1 amerikai gyártmányú rádiókészülékkel is rendelkezett.

A csoport tagjainak feletteseik megtiltották, hogy fogságba kerüljenek. A végső esetben öngyilkosnak kellett volna lenniük.⁵⁸

A szásrégeni partizánbevetés a magyar katonai körökben nagy visszhangot váltott ki.⁵⁹ Azt a következtetést vonták le belőle, hogy „hasonló ejtőernyős csoportoknak honvéd egyenruhában való kidobásával számolha-

54 VFK. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 246. fólió.

55 12. könnyű hadosztály. Szekszárd. 18. doboz. 185. sz.

56 VFK. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 246. fólió.

57 Uo. 207. fólió.

58 12. könnyű hadosztály. Szekszárd. 18. doboz. 185. sz.

59 Uo.

tunk." Declava altábornagy, a vezérkari főnök helyettese, „Szigorúan bizalmas! Tiszt-tisztnek!” minősítésű okmányban foglalkozott az akció tanulságaival. Az esetet mindenhol oktatás tárgyává kellett tenni, ügyelve arra, hogy a „rémhírtérjesztésre és vakrémületre alapot ne adjanak”.

Jellemző a felsőbb szervek beállítottságára, hogy az akciót élénk zsidóellenes kirohanásokra, alaptalan vádaskodásokra használták fel. Mindezt csupán azért, mert a partizánok között zsidó vallásúak is voltak.

A katonai vezetés a szászrégeni bevetéstől kezdve a legkomolyabb formában számolt e harci forma megjelenésével, s elhárítására sorozatos intézkedéseket tett.

A most tárgyalt csoport úticélja a Brassó közelében fekvő Földvár volt. Brassó katonái, ipari létesítményei, s az ott átvezető fontos utak, vasutak, elsőrendű hadifontosságú célt jelentettek. Elérhető közelségben fekszik onnan a Ploesti—Tirgoviste-i iparvidék is.

Talán ezek a megfontolások vezették a szovjet katonai vezetést, amikor 1941. július 19-én — vagy ezt az időpontot megelőzőleg — újabb partizán-csoportot küldött ebbe a körzetbe.

A háború kitörése után egy hónappal — tehát pontosan az itt említett időben — a németek már arról panaszkodtak, hogy a Prahova völgyében, Brassótól nem messze, a sok szabotázsakció miatt a „helyzet elviselhetetlen”.⁶⁰

Az sincs kizárva, hogy a bevetés azon partizánokkal egyidejűleg történt, akiket ugyancsak július 19-én a gyergyói havasokból jelentettek.

Július 19-én a Központi Szállításvezetőség útján az alábbi hír érkezett a VKF-hez: „Biztos megállapítást nyert, hogy ejtőernyősök a sepsiszentgyörgyi pályaudvar környékét leszálltak”.⁶¹ A honvéd- és csendőrerők által bevezetett kutatás semmi eredményt nem hozott. Így az a feltételezés alakult ki, hogy közvetlenül a határ mentén érhettek földet — ez a várostól 7 km-re húzódott — s gyorsan átvonultak román területre.⁶² A magyar oldalon kifejtett tevékenységükre újabb adatokat nem sikerült találnom.

Az ejtőernyős csoportok számára a határmenti terület valóban kedvező lehetőségeket nyújt. A túloldalra átmenve akciókat hajthatnak végre, majd ezután olyan területre vonulhatnak vissza, ahová az üldözők nem követik őket.

Amikor a VKF a kolozsvári IX. hadtestnél érdeklődött, ott még semmit sem tudtak az esetről.⁶³ A megindított vizsgálat csak augusztus 4-én zárult le, amikor is közölték Budapesttel, hogy vaklármáról lehetett csupán szó, mivel „oroszejtőernyős vadászokat nem észleltek.”

A gyergyói havasokból ugyancsak július 19-én érkezett jelentés az ott feltűnt partizánokról.⁶⁴ A 33. határvadász zászlóalj parancsnoka értesítette a IX. hadtestet, hogy — nem ellenőrzött hírek szerint — 19-re virradó éjszaka kb. 10 szovjet ejtőernyős megtámadta a Piatra Rosie-n⁶⁵ levő román őrházat, majd azokkal tűzharcot folytatva visszavonultak. „Lehetséges, hogy

60 Heinz Kühnrich: Partizánháború Európában. Budapest, 1973. 89. o.

61 VKF, 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 258. fólió.

62 Uo. 274. fólió.

63 Uo. 310. fólió.

64 Uo. 276. fólió.

65 Gyergyószentmiklóstól É-ra.

a határon átszivároghva az erdőkben bújkálnak” — jelentette a 33. határ-
vadász zászlóalj.

Az elhárítás első lépéseként mozgósították a portyázó századokat és ör-
söket. Értesítették a csendőrséget és a beszercei honvéd állomásparancs-
nokságot. Az erdőőröket, pásztorokat is fokozott figyelésre utasították.

A Kelemen és Görgényi havasok vidéke rendkívül gyéren lakott. Nagyilva
és Gyimesbükk között 125 km a távolság. E vonaltól keletre, az akkori hatá-
rig, csak 6 lakott település található. Az ottani erdős-hegyes vidék kitűnően
alkalmas arra, hogy a partizánok hosszabb ideig meghúzódjanak, báziso-
kat létesítsenek, s onnan kiindulva hajtsák végre portyáikat.

A VKF hírközpontjába 1941. július 29-én a kolozsvári légvédelmi köz-
ponttól és a KSzV-től futottak be értesülések a Kolozsvár környéki állító-
lagos ejtőernyős leszállásról.⁶⁶

Az első hírt egy bizonyos Burjesz Géza⁶⁷ főorvos jelentette a csendőrsé-
gen, aki gépkocsival Dés felől Kolozsvárra tartott. Apahida község alsó ki-
járatától nyugatra volt, amikor „személyesen látta a 2 ejtőernyőst, akik egy
nagy gépből szálltak alá.”

Észleleteit közölte a legközelebbi csendőrőrsrel.

A kolozsvári légvédelmi központ szerint „valószínű, hogy a látott repülő-
gép orosz repülőgép lehetett.”

A KSzV a késő délutáni órákban továbbította Budapestre azt a táviratot,
amelyet egy Sift nevű vasúti szolgálattevő küldött Alsózsuk községből
Apahidára. Itt egy katonai őrszem jelentése és egy Kátai nevű százados
megbízatása nyomán jelenti, hogy 29-én, 14 és 14 óra 30 perc között, Alsó-
zsuk és Válaszút községek határában „ejtőernyősök ereszkedtek alá”.

A IX. hadtest nyomban elrendelte a szükséges karhatalmi intézkedése-
ket. Értesítették a közelben fekvő szamosfalvi repülőteret, s 2 szakasz
kerékpárost vezényeltek a leszállás körzetébe. Mozdósították a környékbeli
csendőrőrsöket is, amelyek Domonkos csendőrszázados vezetésével megkezdték
a terület átfésülését. Másnap újra folytatták a kutatást, de semmi ered-
ményt nem tudtak felmutatni.

Ettől a térségtől kissé délebbre, 1941. október 14-én újabb ejtőernyős vál-
lalkozás történt. A hírt Nyíregyháza jelentése alapján az Országos Légvé-
delmi Központ továbbította a VKF-hez.⁶⁸

A figyelő szervek ugyanis pontosan rögzítették, hogy október 14-én dél-
után egy többmotoros repülőgép haladt a Hargita hegység fölött. Oláhfalva,
a későbbi Szentegyházásfalva fölött a gépből két ejtőernyős ért földet. A 8.
sz. légvédelmi kerületi központ a leszállás pontos helyét a 192° 11-es ma-
gassági pontnál rögzítette.

Később befutott a mádéfalvai csendőrőrs jelentése is, amely a helyi
pályaudvarparancsnokságra hivatkozva megerősítette a berepülést és a föld-
reszállást.⁶⁹

A karhatalmi és elhárító szervek nyomban akcióba léptek, megtették a
szükséges intézkedéseket, de semmi eredményt nem tudtak felmutatni.

⁶⁶ VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 324., 335. fólió.

⁶⁷ Az egyik forrásban Purjesz néven szerepel. Az eset időpontját VII. 28-ra teszik.

⁶⁸ VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 819. fólió.

⁶⁹ Uo. 820. fólió.

Az ejtőernyős elhárítás megszervezése

A Vörös Hadsereg a harmincas évek derekán világviszonylatban is élen járt az akkor korszerűnek tekintett haditechnika bevezetésében és alkalmazásában.

A csapatgyakorlatok során pl. kidolgozták a páncélos és gépesített magasabbegységekkel az ellenség védelmi mélységében folytatott hadműveletek elméletét. Tudományos elvekre helyezték a fegyvernemek együttműködését. 1936-ban — a világon elsőnek — már egy egész hadosztály tettek légi úton földre.⁷⁰

A bolsevik párt az egész népet fel kívánta készíteni a munkás-paraszt állam védelmére. A haderőn kívüli kiképzés is ösztönözték. Százával alakultak a repülőklubok, s tömegesen terjedt el a honvédelemmel oly szoros kapcsolatban álló ejtőernyős sport.

A repülő fegyvernem minden támogatást megkapott fejlődéséhez. A légi-erőben pl. távolbombázó alakulatok is működtek, amelyek az Iljusin tervezte DB—3f típusú gépekkel voltak ellátva. Ezek repülőtávolsága 2700 km volt.⁷¹ Ejtőernyősök szállítására is fel tudták használni őket. A távolbombázó kötelékek a háború első időszakában Tallinnból kiindulva sok alkalommal hajtottak végre támadást a majd 1000 km-re fekvő Berlin ellen — említi egy interjúban Zorin tábornok.⁷²

A Vörös Hadsereg repülői tehát képesek voltak arra, hogy mélyen az ellenség hátában tegyenek le csapatrészeket, harci technikát és utánpótlást.

A harcászati rendeltetésű légideszantokat 3—5 főtől 40—50 fős létszámig alkalmazták. Feladataik közé tartozott:

- hidak robbantása,
- lőszer- és fegyverraktárak megsemmisítése,
- az ellenség vezetésének és hadtápjának bomlasztása,
- felderítő tevékenység,
- diverziós akciók végrehajtása.⁷³

A VKF tisztában volt a szovjet hadsereg ezen erős oldalával. A magyar katonai attasék több alkalommal is részt vettek a Vörös Hadsereg magasabbegységeinek hadgyakorlatain, s jól voltak informálva a szovjet csapatok erejéről, kiképzéséről.

Már folyt a háború, amikor papírra vetették az alábbi sorokat: „Ezen a téren (t. i. ejtőernyősök harci alkalmazása terén — G. J.) éppen Szovjet-országnak van az élen, épp ezért kell nekünk is most behatóan foglalkozni a kérdéssel”.⁷⁴

A magyar katonai vezetés mégis csupán pár nappal a Szovjetunió elleni háború megkezdése előtt, június 19-én, tűzte napirendre először az ejtőernyős elhárítás problémáit. Mint a VKF osztályelőterjesztése megállapítja, az elhárítás központi adminisztratív vezetése „ma egyik HM osztálynak se tartozik ügykörébe”, s ezért szükség van a helyzet rendezésére.⁷⁵

⁷⁰ HK 1962. 2. sz. 7. o.

⁷¹ A Nagy Honvédó Háború története. 1. k. Budapest, 1964. 422., 426., 430. o.

⁷² Magyar Hírlap. 1975. II. 18.

⁷³ HK 1962. 1. sz. 221. o.

⁷⁴ Ejtőernyős elhárítás. Segédlet. Kolozsvári IX. honvéd hadtestparancsnokság. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet RT Kolozsvár, 1941. 4. o.

⁷⁵ VKF. 1941. eln. 1. oszt. 253. doboz. 5522.

A június 20-án tartott értekezleten úgy döntöttek, hogy ezt a területet a légvédelemmel foglalkozó 35. HM osztálynak adják át.⁷⁶

A légvédelmi hadtest parancsnoka egyidejűleg utasítást kapott, hogy „tekintettel az ejtőernyős elhárítás megszervezésének sürgősségére”, e területre dolgozzon ki megfelelő javaslatokat.⁷⁷ A HM osztályait is felszólították, hogy a 35. osztály ejtőernyős elhárítást érintő ügyeit soron kívül intézzék el.

A VKF kezdetben még saját hatáskörében kívánta tartani az elhárításhoz felhasznált csapatokat. Később ez annyiban módosult, hogy az igénybevételt a helyi állomásparancsnokságok jogává és kötelességévé tette. A továbbiakban pedig az a törekvés érvényesült, hogy e nehéz és veszteségteljes feladatot a hátsóbiztonságát őrző csendőrségre ruházzák át.

Az egyik adat arra utal, hogy 1941. június 20-án — valószínűleg helyi kezdeményezésként — a IV. hadtestnél is irányelveket adtak ki az ejtőernyős elhárítás megszervezésére.⁷⁸

Az első partizánbevetéseket látva a VII. hadtest és a VII. csendőrkerület is öntevékenyen gyakorlati intézkedéseket foganatosított. Központi rendelkezések hiányában a csendőrség felügyelője azzal a javaslattal élt a HM 20. osztálya felé, hogy ezeket sürgősen terjesszék ki az egész országra, de legálábbis a legveszélyeztetettebb területekre.⁷⁹

A HM-ben június 25-én tartott értekezlet szükségesnek tartotta az „elszigetelt” csendőrörsök tűzeréjének növelését. Döntés született, hogy ejtőernyős elhárítás céljaira elegendő lőszerrel átadják a csendőrségnek a honvédség őrizetében levő csehszlovák, lengyel, jugoszláv és román golyószórókat. A kassai VII. csendőrkerület hamarosan jelentette is, hogy 30 db lengyel golyószórót kapott „á” 3000 tölténnyel. Kezelésükre örsönként 2—2 embert képeztek ki, akik hazatérve továbbadták az ismereteket.⁸⁰

A figyelő szolgálat

Az ejtőernyős elhárításnak a HM 35. osztályhoz való utalása már jelezte, hogy ennek szervezeti alapjait a már országosan kiépített légvédelmi figyelő, jelentő és jelző szolgálatra kívánták helyezni. Ezek katonai szervek voltak, s figyelő eszközökkel, országosan kiépített hírhálózattal rendelkeztek.

A háború első 3 hónapjának tapasztalatait összegezve az 1. légvédelmi hadtest olyan következtetésre jutott, hogy a berepülések és ejtőernyős leszállások tapasztalata szerint ez a rendszer nem nyújt elég biztonságot, s mindennek-előtt sűrítésre szorul.⁸¹

A honvédelmi munkakötelezettség keretében az ország férfi lakosságának túlnyomó többségét igénybe vehették figyelés céljaira. Az embereknek „légoltalmi segédszolgálat”-ban való részvétel címén küldtek ki igénybevételi parancsot. A rendelkezésre álló erővel aztán országszerte sűrítették a fi-

76 HM 1941. eln. 42 107.

77 A javaslat mindeddig nem került elő.

78 12. könnyű hadosztály. Szekszárd. 18. doboz. 548. sz. Eredeti száma: 2213/M vk. 1941. IV. hdt.

79 HM 1941. eln. 20. oszt. 99 861.

80 Uo.

81 VKF. 1941. 259. doboz. 1941. IX. 30. 6968. sz.

gyelő hálózatot. Különösen a leventekorúak részvételére számítottak. A levente- és cserkészfoglalkozásokon megtanították őket az ejtőernyősök figyelésének és jelentésének rendszabályaira. „Ejtőernyőst fogtunk” címmel hadijátékokat rendeztek, melynek során idegen személyeket kellett felkutatni és elfogni.⁸²

A későbbiekben leventékből, cserkészekből, tűzharcosokból, lövészekből valóban fel is állítottak ún. „partizánvadász” csoportokat. A katonai szervek azt szerették volna elérni, hogy a lakosság úgymond „hazafias indítatásból” vegyen részt ezekben. Abban a propagandahullámban, amit az úgymond „képek és hazaárulók” ellen folytattak, sok szó esett az ejtőernyősökről is.

„Az ejtőernyős elhárítás nemcsak katonai, hanem általános nemzeti, honvédelmi érdek, abban tehát minden magyar állampolgár, nemre, korra, foglalkozásra való tekintet nélkül részt venni tartozik, a saját lehetőségei szerint. A figyelő szolgálatot mindenki el tudja látni, aki nem vak, siketnéma, elmebeteg” — olvasható az első, e témájú szabályzatban.⁸³

A lakosság megfélemlítését szolgálta az ilyen tételek hangoztatása is: „Aki a gondos figyelést és annak minden áron való bejelentését bármi okból elmulasztja, azt úgy kell tekinteni, mint aki az ellenséggel összejátszik, tehát hazaáruló!”⁸⁴

A lakosság körében valóságos kampányt folytattak a képek, agitátorok, gyújtogatók, kútmérgezők, romboló diverzánssok ellen. Mindez a háborús hisztéria fokozását szolgálta. A köztük levő határok elmosásával, a jelenségek egyenlővé tételével, mintegy diszkreditálni kívánták a kombattáns tevékenységet folytató népi partizánokat.

A katonai szervek különösen nagy súlyt helyeztek arra, hogy a foglalkozásukat szabadban végző embereket (pásztorok, mező-, erdő-, hegy-, vasúti és gátörök, földművesek, erdei munkások, útkaparók stb.) bevonják a figyelő és jelentő szolgálatba.

Még fokozottabban számoltak azok részvételével, akik távbeszélővel rendelkezvén (vasúti, közigazgatási személyzet) a leszállásokat nyomban jelenthették.

Az új feladattal megbízott figyelő szolgálattal 1941. július 12-én már gyakorlatot is tartottak, melynek során az I. hadtest területén repülőgépből több helyen homokzsákokkal nehezített ejtőernyőket dobtak ki. A hatás pontos lemérése céljából a légvédelmi tüzérségen kívül előzetesen senkit nem értesítettek.⁸⁵

A kiképzetlen, ejtőernyőst még soha nem látott figyelők számos esetben tettek pontatlan bejelentéseket. A III. hadtest azt javasolta, hogy tiltsák meg, vagy korlátozzák meghatározott körzetekre a vitorlázó repülést, mert ezek „egyes községek határában céltalan izgalmat keltenek”, s kiválthatják az elhárításra elrendelt konkrét intézkedéseket is.⁸⁶

A felelősség fokozása érdekében megkívánták, hogy a bejelentést tevők közöljék pontos személyi adataikat, s alapos észleléseiket. A németeknél már

⁸² Magyar cserkész. 1941. XII. 15.

⁸³ Ejtőernyős elhárítás. I. m. 11. o.

⁸⁴ Uo. 16. o.

⁸⁵ VKF. 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 157. fólió.

⁸⁶ Uo. 163. fólió.

előfordult — állapítja meg a IX. hadtest —, hogy „rosszindulatú emberek, kémek, zsidók, hamis riasztást, vaklármát csináltak”.⁸⁷

A figyelő és elhárító szolgálat nehéz és megerőltető volt. A leventéket sokfelé arra kötelezték, hogy 24 órán át megszakítás nélkül talpon legyenek. Panaszok érkeztek a VKF-hez, hogy egyes falvakban a legnagyobb dologidőben rendelnek ki embereket figyelésre. Volt olyan hely, ahol egész napon át lovas küldönc vagy fogat állt készenlétben az esetleges hírek továbbítására.

A VKF sérelmezi is, hogy a figyelésbe bevont leventék, lövészek, gazdák, s ezek állatai szolgálatukért sem élelmezésben, sem díjazásban nem részesülnek.⁸⁸

A figyelő szolgálatnak észleleteit nyomban jelenteni kellett. Ezen túlmenően általános szabályként rögzítették: „bárki, aki ejtőernyősöket látott, azt a lehető leggyorsabb módon jelenteni tartozik.”⁸⁹ Az embereket arra oktatták, hogy futva vigyék jelentésüket, útközben vegyék igénybe a járműveket, vagy aki lovagolni tud, fogja ki a lovat a kocsi elől. Az autóst, motorkerékpárost arra kényszeríthették, hogy változtassanak úticéljukon, s forduljanak vissza.

A jelentéseket a legközelebbi telefonállomásról a csendőrörshez, lakatnyához, katonai parancsnoksághoz, rendőrséghez vagy pénzügyőrséghez kellett továbbítani. A posta elrendelte, hogy az „Ejtőernyős beszélgetés” jelszó bmondása után minden más beszélgetés szétkapcsolásáért, díjtalanul, azonnal vonalat kell biztosítani. A hírek továbbítására a vasúti telefon és távíró vonalakat is fel lehetett használni.⁹⁰

A hírek beérkezése után a helyi állomásparancsnokság — bevonva a csendőrséget és más fegyveres erőt — ejtőernyős riadót rendelt el. Kisebb falvakban a csendőrség mozgósított valamennyi fegyveres egyént, köztük a lövészegyetek tagjait, vadászokat, erdőőröket. Erre előzetes tervek készültek. Az elhárítás megszervezésében mindenhol nagy szerepet kaptak a járásai leventeparancsnokságok. Ahol semmiféle fegyveres testület nem volt, ott a községi előljáróság tartozott megbízni egy arra alkalmas embert a partizánok elleni tevékenység megszervezésével. (Pl. erdőőr, lövész stb.)⁹¹

A riadó továbbítása jelekkel, értesítéssel, vagy a harangok félreverésével történt.

A karhatalmi erők beérkezéséig ezeknek a sebtiben összeállított csoportoknak kellett felvenni a harcot, vagy legalábbis lezárni a leszállás környékét.

Á IX. hadtest „Ejtőernyős elhárítás” c. segédlete rögzíti, hogy az ejtőernyősök leküzdése „a honvéd alakulatok feladata, éspedig a ledobás helyéhez legközelebb elhelyezett csapatoké”.⁹² Ezek a harci tevékenység során „egységes vezetést” léptetnek életbe, azaz valamennyi résztvevő szervezet fölött átveszik a parancsnokságot.

A csapatok anyagaiban már 1941-ben több helyen találunk terveket, in-

87 Ejtőernyős elhárítás. Segédlet. I. m. 14. o.

88 VKF. 1941. 257. doboz. 6537. sz.

89 Ejtőernyős elhárítás. Segédlet. I. m. 11. o.

90 Uo. 15. o.

91 Uo. 20. o.

92 Uo.

tézkedéseket ejtőernyős elhárításra. A 12. gyalogdandár pl. október 16-án utasította alárendelt alakulatait, hogy egy meghatározott telefonszámon éjjel-nappal tartsanak ügyeletet. Ide érkeznek ugyanis az ejtőernyősökről szóló hírek. A dandár parancsnoka egyben közölte, hogy a szükséges karhatalmat csak az ő parancsára rendelhetik ki.⁹³

A Szovjetunió elleni hadműveletek sikeres előrehaladásából a horthysta katonai vezetés olyan következtetéseket vont le, hogy a kiindulási bázisok elfoglalásával egyre nehezebbé válik, hogy ejtőernyősöket juttassanak az ország területére. A VKF 1. osztálya már október 24-én arra a következtetésre jutott, hogy „az ejtőernyős veszélyt lényegileg megszüntnek lehet tekinteni”.⁹⁴

Javasolták, hogy szüntessék be az ejtőernyős figyelő szervek működését, s a jelentések továbbítására igénybe vett küldöncöket, lovakat és járműveket ismét tegyék szabaddá.

A VKF szerint ezután már csupán azok az alakulatok és szervek folytassanak ejtőernyős figyelést, akiknek ez különben is kötelessége. Így ez a feladat átkerült a légvédelmi figyelő és jelentő szolgálat hatáskörébe. Távtlati célként is olyan megoldást képzeltek el, hogy az elhárító rendszabályok szorosan kapcsolódjanak össze a katonai és polgári légvédelmi készültséggel.

A HM 35. osztálya majd egy hónappal később, 1941. november 21-én rendelte el, hogy a figyelő szolgálat polgári része szüntesse be működését. Erről a katonai és polgári szervek értesítést kaptak.⁹⁵ A IV. hadtest területén pl. november 27-én szűnt meg a polgári ejtőernyős figyelő szolgálat.⁹⁶

A katonai szervek helyzetmegítélése tévesnek bizonyult. Noha 1941 vége felé, s 1942 elején az ejtőernyős tevékenység intenzitása valóban csökkent, még jó néhány meglepetéssel szembe kellett nézniük. A 6 fős Borkanyuk-csoport bevetését is pl. 1941 november második felére tervezték, s ez csupán a rossz időjárás miatt tolódott el 1942. január 4-re. Az elhárítás később felszámolta őket, de az ezt követő hadbírószági tárgyalás mégis olyan politikai jelentőséget kapott, amely a katonai vezetés figyelmét ismét ráirányította az ejtőernyős partizánmozgalomra.

Az ejtőernyős elhárítás nagy fontosságának felismerésére mutat, hogy a katonai szervek kevéssel a háború kitörése után egy szabályzat jellegű segédletben megkísérelték összefoglalni az egységes cselekvés teendőit. Ez a 22 oldalas kis füzet a IX. hadtest kiadásában jelent meg.⁹⁷

Tárgykörei: az ejtőernyő, az ejtőernyős csapat, az elhárítás megszervezése, a figyelő és jelentő szolgálat, az ejtőernyősök leküzdése, a honvédség részvétele ebben, az ejtőernyős riadó, a felszerelés és ellátás kérdései.

E témakörben ez volt az első jelentősebb összefoglaló munka, bár egy 1944-es iratban jelzik,⁹⁸ hogy megsemmisítettek egy M—3 jelzésű, 1941-ben

93 12. könnyű hadosztály. Szekszárd. 18. doboz. 1941. „M”-253.

94 VKF. 1941. eln. 1. 257. doboz. 6558.

95 HM 1941. eln. 35. oszt. 106 834. — Eredeti sz: 6743.

96 12. könnyű hadosztály. Szekszárd. „Kt”-iktatókönyv. 1941. 1804. sz.

97 Ejtőernyős elhárítás. Segédlet. I. m. Itt emlitem meg, hogy a németek ugyancsak ezidőtájt, 1941. október 25-én adták ki a „Partizánok elleni harc első irányelvei” c. szabályzatot. L: *Heinz Kühnrich*: i. m. 56. o.

98 HM 1944. M 1/b oszt. 1736.

kiadott utasítást,⁹⁹ amely a témát érintő kérdésekkel foglalkozott. Ennek másodpéldánya mindeddig nem került elő.

Noha a tapasztalatok gyűjtésének ekkor még nagyon is a kezdetén voltak — látva a sorozatos bevetéseket —, már 1942. április 4-én kiadták „Az ejtőernyős elhárítás ideiglenes szabályozása” című, ugyancsak M—3 jelű utasítást, amely országos szinten biztosította az egységes cselekvést.¹⁰⁰

A fasiszták együttműködése az ejtőernyős partizánok ellen

Már az ejtőernyős tevékenység e korai szakaszában is tapasztalható, hogy az elhárítás terén is kibontakozott némi együttműködés a tengelyhatalmak katonai és biztonsági szervei között. A partizáncsoportokban vegyes nemzetiségű állomány volt, egy részük a határvidékeken került alkalmazásra, s így érthető, hogy leküzdésükben is több ország szervei voltak érdekelték.

A július 1-i kálnok—sepsibodaki leszállással lehet kapcsolatban a román szervek azon törekvése, hogy híreket kapjanak magyar területről. A sepsiszentgyörgyi állomásparancsnok július 14-én értesítette a VKF-et, hogy az 59/2. portyázó századnál megjelent egy román csendőrzárőr a brassói katonai parancsnokság üzenetét hozva.¹⁰¹ Közölték, hogy Brassóból szeretnének Sepsiszentgyörggyel telefonkapcsolatba lépni. Azt akarják, hogy „az orosz ejtőernyősök tárgyában egymást kölcsönösen értesítsék”. A részletek megbeszélésére tiszti bizottságot küldenének a határra.

A helyi szervek szükségét érezték a viszonzás alapon nyugvó jó kapcsolatoknak. Sepsiszentgyörgyről ezért azt javasolták, hogy mind a német, mind a román hatóságokat tájékoztassák.¹⁰²

A IX. hadtest azonban a kapcsolat felvételéhez nem járult hozzá. A románokat azzal utasították el, hogy kérésüket diplomáciai úton terjesszék elő.

1941. november 24-én É-Szlovákiában, az egykori Árva megye területén, szovjet ejtőernyősök szálltak le. A namestovói szlovák csendőrörs szükségesnek tartotta, hogy a történekről az 5. sz. figyelő őrsön keresztül a magyar hatóságok is értesülést kapjanak.¹⁰³ Később a pozsonyi szlovák állambiztonsági hivatal is tájékoztatást adott az ügyről a magyar szerveknek.¹⁰⁴

Az adatokból kiderült, hogy november 24-én egy szovjet repülőgép Treszteni kerületben, Jablonka község közelében, Zubroklavánál, 10 ejtőernyőst dobott le. A jablonkai hágón át fontos út vezet Krakko felé. Feltehető, hogy a partizánok az Árvai Magura és a Beszkidek hegységre támaszkodva ezt a stratégiai fontosságú vonalat kívánták bénítani, vagy megfigyelni.

A szlovák biztonsági szervek egy besztercebányai illetőségű ejtőernyőst lelőttek, egyet pedig elfogtak. A halottnál 2 útlevelet, szlovák és magyar pénzt, valamint USA dollárt találtak. A magyar bankjegyek alapján joggal

99 Kiadva a HM 1941. M. 1/b oszt. 2252. rendelettel.

100 Kiadva a HM 1942. M. 1/b oszt. 3076. rendelettel. Megjelent a 1942—43. évi M határozványok 15. sz. mellékleteként.

101 VKF 1941. 260. doboz. Helyzetjelentések. 207. fólió.

102 Uo.

103 1941. december 3-án.

104 VKF 1941. 261. doboz. Helyzetjelentések. 66 fólió.

gondolták, hogy az ejtőernyősöknek Magyarország területén is lehetnek feladataik. Ezért is került sor a magyar hatóságok értesítésére.

Magyarok részvétele

Az eddigiek nyomán joggal merül fel a kérdés, hogy voltak-e magyarok az 1941-ben bevetett ejtőernyős csoportokban. Bár erre közvetlen bizonyíték nincs, több más adat mégis azt teszi valószínűvé, hogy voltak. A felderítő és partizánmunka egyik alapvető feltétele, hogy a csoportokban legyenek olyanok, akik ismerik az illető ország nyelvét, s a lehetőség szerint helyi és terepismerettel is rendelkeznek. A deszantok összeállításánál ezt az elvet követték. A Borkanyuk-csoport 6 emberéből például 5 magyarországi illetőségű volt. Hagyjuk figyelmen kívül most azt a tényt, hogy több, Magyarországra került csoport eredetileg nem ide volt irányítva.

Neveket sajnos nem ismerünk. Az esetleg elfogott személyeket a VKF/2 osztályon a hírhedt „Def” vette kézbe. Ennek iratai hiányoznak. Ez a magyarázata, hogy szinte semmit sem tudunk azon magyar hazafiak és internacionalista bajtársaik sorsáról, akik Kassán, Kolozsváron, vagy más hadtestek kémelhárító osztályain, vagy a „Def” központban, a hírhedt Hadik laktanyában szenvedtek.

1941. június 21-e után a Szovjetunióban élő magyarok közül sokan jelentkeztek önkéntesen a Vörös Hadseregbe. Voltak olyanok is, akiket nem a reguláris alakulatokhoz irányítottak. Már a háború első heteiben megkezdődött azon magyarok toborzása, akik speciális (diverziós, felderítő és partizán-) kiképzésben részesültek. Közülük többekre különleges pártfeladatok teljesítése várt. A magyar kommunisták, emigránsok, antifasiszták háborús felhasználásának területét ebben az irányban kell keresnünk. A feladatok jellegéből adódóan e területről csak szórványos adataink vannak.

Friss István említi az egyik nyilatkozatában, hogy a háború kitörése után a Kommunista Internacionálé „sok más külföldi munkatársával együtt” ő is beállt egy „különleges katonai alakulatba”.¹⁰⁵ Kiképzésük egy Moszkva melletti faluban, Puskinóban volt. Ott találta már Münnich Ferencet, Szántó Rezsőt, Kilián Györgyöt¹⁰⁶ és Fodor Zoltánt.¹⁰⁷ Részt vett az iskolán Turjanica Anna is. Speciális felkészítésben részesült Földes Pál is.

Münnich Ferenc írása is megerősíti, hogy a fasiszta támadás után a magyarok egyik csoportja speciális feladatokra készült fel. „Néhányan, köztük én is, partizánkiképzésben részesültünk, hogy hazai földre való bevetés esetén itthon segítsük a felszabadulásért folyó harcot.”¹⁰⁸

Fodor Zoltán azt emeli ki, hogy az iskolán olyanok is voltak, akik már nagy harci tapasztalatokkal rendelkeztek. Itt nyilván a spanyol polgárháborúban küzdő magyarokra gondol. „Sok mindent megtanultunk, de mi egyre türelmetlenebbül sürgettük a szerintünk legfontosabbat, az ejtőernyős kiképzést.” Végre erre is sor került.¹⁰⁹

105 Népszabadság, 1974. november 17.

106 Bevetve Turjanicával 1943. július 25-én.

107 Bevetve: 1943. június 2.

108 Münnich Ferenc: Viharos út. Budapest, 1966. 156. o.

109 Fodor Zoltán: Az A-3131-es hazatér. 1964. 106. o.

A puskinói tanfolyam október közepén áttelepült Kujbisevbe, de volt olyan személy is, aki Ufa közelében készült fel megbízatására.

Mindezen tevékenységet szigorú biztonsági intézkedések kísérték. Így érthető, hogy a forrásokban csak jelzésszerű utalásokat találunk.

L. Z. Zaidmann őrnagy említi harci élményei között, hogy 1941 őszén az egyik Fekete-tenger menti községben magyar antifasisztákkal találkozott. „Ezek felderítők voltak, akik arra készültek, hogy ejtőernyővel kiugorjanak Magyarország területe felett. A velük folytatott beszélgetésből megtudtam, hogy többségük Spanyolországban harcolt.”¹¹⁰

Egy másik adatot Vogyin Kozsevnyikov említ. 1941 őszén a Moszkva alatti juhnovói repülőtéren ő búcsúztatta azt a nemzetközi alegységet — „köztük magyarokat” —, amely a fasiszták hátába indult. Hogy kik voltak ezek, s milyen feladattal indultak, azt sajnos nem tudjuk.¹¹¹

A partizánok segítése

Az ország dolgozó népe, a béke hívei és a Szovjetunió barátai természetesen tudták, hogy az ide küldött ejtőernyősök nem „kémek, gyűjtogatók és kútmérgezők” — mint ahogy azt a fasiszta propaganda beállította —, hanem a munkás-paraszt állam üzenetét hozó, aközös ellenség ellen küzdő szabadságharcosok. Ezek katonák, a Vörös Hadsereg tagjai, nem ritkán magyar nemzetiségű, sőt magyar állampolgárságú személyek voltak.

A munkásmozgalmi emberek, a kommunisták, az ejtőernyős partizánok segítségét, védelmét, támogatását osztálytestvéri kötelességüknek érezték. Várták felbukkanásukat, s igyekeztek segíteni őket feladataik teljesítésében. A Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága 1941. július 25-én egy érdekes népi állásfoglalást rögzít. E szerint „kommunista érzelmű egyének” a szovjet partizánok támogatása céljából országgszerte azt a hírt terjesztik, hogy a leszállt ejtőernyősök tulajdonképpen nem is szovjetek, hanem német katonák.¹¹² Ha pedig azok, akkor minek keresni őket?

A dokumentumok szerint a haladó emberek e harci formának nagyobb jelentőséget is tulajdonítottak, mint ami abban valójában rejtett. Mindezekelőtt tömeges megjelenésére számítottak, s arra, hogy a hadműveletek a szovjet határoktól messze nyugatra fognak folyni. Ismeretes, hogy ilyen nézete volt a legfelsőbb szovjet katonai vezetésnek is.

A szovjet ejtőernyősök segítése az ország legkülönbözőbb pontjain folytatott kommunistaellenes perekben is szóba került. A szolidaritás nagy-szerű jelenségét látjuk pl. az Ung-völgyi antifasiszta mozgalom ellen folyó hadbíróági eljárásokban.

Az Ung folyó mentének vegyes nemzetiségű lakossága körében a

110 A szerző gyűjtése.

A. I. Puskás közlése szerint Zaidmann őrnagy vagy a Borkanyuk, vagy a bevetésre nem került Turjanica csoport tagjaival találkozhatott. A Borkanyuk partizáncsoport 1941. szeptember 28-tól valóban a Fekete-tenger menti Anapában, majd Gilicsiben várta az indulási parancsot. Nem találtam viszont adatot — bár ez nem kizárt — a Turjanica csoport jelenlétére.

A források megemlékeznek viszont egy másik, Magyarországra készülő csoportról, amely ugyancsak Anapában volt. Ezeknek Borkanyukék előtt kellett volna elrepülniük, de a bevetés 1942. január 28-ra tolódot. A jelek szerint azonban felhasználásukra nem került sor.

111 Szovjet Híradó. IX. évf. 7. sz. melléklete. „Jónapot Magyarországnak” címmel.

112 Párttörténeti Intézet Archivuma. Baloldali értesítő. 1941. július 25.

Csehszlovák Kommunista Párt erős szervezeteket hozott létre. Már az 1938-as visszacsatolást megelőzően jól működött a Vörös Segély hálózata, röplapokat, kommunista sajtótermékeket terjesztettek. A párt propagandamunkája eredményesen befolyásolta a terület lakosságát. A mozgalom osztályharcos, fegyveres, forradalmi cselekményekre készülődött.

A közös szovjet—magyar határ létrejöttével ez a terület stratégiai fontosságúvá vált. Ugródeszka szerepét tölthette be egy esetleges szovjetellenes háborúban. Kárpátalján mindenféle utak, repülőterek, laktanyák, erőd-vonalak épültek.

A Vörös Hadsereg felderítő szervei ismerni akarták a fasiszták rabló szándékait. Kiterjedt megfigyelő hálózatot hoztak létre, amely képes volt megszerezni minden szükséges információt.¹¹³ Az egyik alkalommal 3, a másik esetben 4 szovjet felderítőt fogadtak itt, akik „Kárpátaljáról korábban Oroszországba szökött kommunisták” voltak.¹¹⁴ Ez utóbbiak famunkásnak öltözve 17 napig járták Kárpátalja területét. A hadbíróság ténymegállapítása szerint azt is felderítették, „hogyan tudnak orosz ejtőernyősök leereszkedni, és hol tudnak orosz repülőgépek leszállni.”

1940 nyarától a terület forradalmi mozgalma egyre inkább a katonai kérdések felé fordult. Fegyvert gyűjtöttek, szereztek. Az sem volt baj, ha az a fegyver rossz. „Fontos, hogy olyan állapotban legyen, amivel 1 lövést le lehet adni, mert 1 lövéssel agyon lehet lőni a hídőrt, annak a puskája teljesen használható, és azzal ki lehet vívni a végső győzelmet” — idézi szándékaikat a hadbíróság.

Sóslak, Zábroggy, Somfalva, Csillagfalva községekben harci, romboló és partizáncsoportokat szerveztek. Ezek feladatait pontosan megszabták. Futár csoportok létrehozásával biztosították a kapcsolatokat, megszervezték az összeköttetést.

A katonai nyomozó szervek azt is felderítették, hogy a zábroggyi, domafalvai, utcási kommunisták közül 62 fő ment ki titokban a Szovjetunió területére. Ezek ott — több más magyarországi személlyel együtt — katonai és politikai ismereteket tanultak. Siankiban, Turkán és Kijevben tartottak részükre romboló, szabotázs és robbantó kiképzést. Hazatérésük alkalmával nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert és robbanóanyagot hoztak magukkal.

A forradalmi katonai csoportok azzal számoltak, hogy bármilyen konfliktus esetén a Szovjetunióból ejtőernyősök révén segítséget kapnak. Sóslakon 19 fős, Somfalván 13 fős, Csillagfalván 2 fős ejtőernyősfigyelő csoportokat hoztak létre. Ilyenek működtek még Zábroggyon és Csernolován is. Feladatuk volt — idézem a hadbírószági anyagot — „az orosz ejtőernyősök érkezésének figyelése, érkezésük esetén fogadása, elrejtése, élelemmel és lakással való ellátása, valamint a feladatuk keresztülvitelében való támogatása”.

Az ejtőernyősök számára a legkritikusabb időszak a földetérést követő

¹¹³ Kárpátalja egyes körzeteiben illegális hazafias felderítő csoportok működtek. A Volóc, Szentmiklós, Kamora-i felderítőket 1941 májusában a magyar szervek felszámolták. 20 főt vetettek börtönbe, akikre összesen 120 évi büntetést mértek. „A boldogság felé.” Kárpánton-túl vázlatos története. Uzsgorod, 1975. 134. o.

¹¹⁴ Az ismertetésre kerülő mozgalom perét a VKF bírósága 1942-ben tárgyalta. H — $\frac{276}{78}$ — 1942 sz. alatt.

néhány óra. Ez alatt kell gyülekezniük, rendezni soraikat, rejtékhelyet készíteni, vagy esetleg átvonulni biztonságosabb körzetekbe. Ekkor valóban elkel az olyan segítség, mint amilyent az ungvölgyi hazafiak készültek nyújtani számukra.

A sóslaki csoport annyira komolyan vette az ejtőernyősök figyelésére vonatkozó megbízatását, hogy tagjaival vasárnapokon és ünnepnapokon több esetben gyakorlatokat tartott, hogy „miként figyelik az orosz ejtőernyősök érkezését, azokat miként fogadják, hogy rejtik el”. A zábrogyi helyi vezetőség az 1201 méter magas Javornik hegyen szervezett figyelő szolgálatot. Pontos beosztás szerint, 24 óránként 2 fő váltotta fel egymást.

A VKF bírósága ténymegállapítása szerint az ilyen cselekményeket a háború kitörését követően, sőt 1942-ben is — egészen letartóztatásukig — folytatták.

A katonai elhárítás 1942 nyarán az Ung-völgyi forradalmi és partizán-szervezkedést felfedte. Lebukások voltak Kárpátalján, máshol is. A técsői járásban levő buscsaházai felderítő csoport vezetőit is kivégezték, tagjait internáló táborokba hurcolták.¹¹⁵

A rahói járásban, Nagybocksón is illegális szervezkedés nyomára bukkantak. Itt 24 személyt fogtak el.

A Rahó—Técső és az Ung menti hazafiak ellen 1942. július hóban folytatták le a hadbírói tárgyalást. 137 ember felett mondtak ítéletet. 11 személyt kötéltálati halálra ítélték. Ezek közül 6 főt július 31-én az ungvári laktanya udvarán felakasztottak, a többiekét életfogytiglani fegyházra ítélték. Rajtuk kívül még 15 hazafi kapott életfogytiglani büntetést. Újabb 15 emberre egyenként 15 évi kényszermunkát mértek. A többi vádlott is különböző tartamú szabadságvesztést kapott.¹¹⁶

A horthysta katonai-defenzív szervek ezzel a kárpátaljai ellenállókra súlyos csapást mértek, de a mozgalmat mégsem tudták felszámolni, mert hamarosan újra éledt.

1943. január 12-én újra csak az Ung menti szervezet tagjai ellen indítottak pert. Ez alkalommal 43 csernoolovai lakost állítottak a VKF bírósága elé. Több más mellett azzal is vádolták őket, hogy „forradalmi cselekmények elkövetésére, az orosz ejtőernyős csoportoknak leszállás esetén való támogatására, a magyar fegyveres erő elleni partizánharcra... vállalkoztak és szövetkeztek”.¹¹⁷

A bíróság súlyos ítéleteket hozott. Hancsin Mihályt és Jakubovics Izidort halálra ítélte, amit később életfogytiglani börtönre változtattak át.

Észak-Erdélyben, rövidebbel a szovjetellenes háború kirobbanása után, 1941. július 4-én kezdődött meg a nyílt nyomozás az erdélyi munkásmozgalom felszámolására. A csendőrpribékek ténymegállapítása szerint a KP Tartományi Titkárságának 1941. július 27-i ülésén szóba került, hogy vajon a Vörös Hadsereg Észak-Erdély területére dob-e le ejtőernyősöket, s ha igen, akkor milyen formában támogassák őket.¹¹⁸ A kicsikart vallomások szerint

115 A boldogság felé. Uo.: 1975. 134. o., 140., 141. o.

116 Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF. 2. 1971. 320. o.

117 A pert a VKF bírósága H-²⁷⁶/₇₈—1942 sz. alatt tárgyalta.

A Kárpátalja forradalmi mozgalmára lásd még A. I. Puskas: i. m. 161—163, 218, 286. o. (Orosz kiadás)

118 Csátári Dániel: Forgószélben. Budapest, 1968. 152., 167., 168. o.

a párt kötelezte tagjait, hogy készüljenek fel a szovjet harcosok fogadására.

Talán mondanom se kell, hogy ez ügyben semmi érdemleges nem történetett, hiszen az erdélyi mozgalmat röviddel a háború kitörése után eltipor-ták. A nyomozás során nyert részadatokat a katonai szervek mégis felhasznál-ták a Schönherz Zoltán ellen indított hadbírószági eljárás alkalmával. Ezzel az volt a fasiszták célja, hogy minden lehető módon lejárassák a független Magyarorszáért küzdő KMP politikáját.

Szerintük „megállapítást nyert”, hogy a párt katonai jellegű instrukciókat adott ki, s szorgalmazta a partizáncsapatok létrehozását. Ezeknek „a szov-jet ejtőernyős csapatoknak meg kell mutatni a katonailag és egyébként fon-tos épületeket, raktárakat, hidakat, vasutakat, nekik mindenben segítség-ükre kell lenni és a rombolásokat, robbantásokat velük együtt kell végre-hajtani. Az ejtőernyősöket szükség esetén el kell rejtteni, és őket fegyver-rel, ruhával, élelmiszerral kell ellátni”.¹¹⁹

A hadbírószág feltételezése szerint ez a tevékenység egybevágott a KMP stratégiájával, s erről Schönherznek is tudomása volt. A reá mért halálos ítélet indoklásába így került be az ejtőernyősök tevékenységét említő rész.

A VKF bírósága által a Délvidéken folytatott perekben is sorozatosan visszatér ez a vádpont. Feltehető, hogy valóban sok helyen szóba került ez a kérdés, hiszen az akkor még csak bimbózó ellenállás a Szovjetuniót természetes szövetségesének tekintette, s az ejtőernyősök alkalmazása a segítség egyik lehetséges formáját képezte. Ezt a nézetet táplálta az a remény is, amelyet a szabadságharcosok oly sok kétségbeejtő helyzetben e harci forma iránt éreztek. A nyomozó és bírói szervek az ilyen kérdések iránt különlegesen nagy érdeklődést tanúsítottak, hiszen ahol szó esett róla, ott máris igazolva látták a katonai bíróság illetékességét.

1941. november 7-én Zentán 10 vádlott ellen hoztak halálos ítéletet. A bí-róság szerint a vádlottak — többek között — „az orosz ejtőernyős csapatok támogatására szövetkeztek”. Ezek részére polgári ruhát helyeztek kilátás-ba.¹²⁰ Vádpontként szerepelt ez a téma 13 adai lakos ellen 1942. március 23-án indított büntető eljárásban is.¹²¹

Az ejtőernyős partizántevékenység Magyarországon 1941-ben nem tudott kibontakozni. Ehhez sem a szervezeti, sem a politikai feltételek nem voltak biztosítva. A lakosság jó része idegenül, értetlenül fogadta őket. Maga-tartásukat inkább a passzív várakozás, mint a jóindulatú, nagyméretű se-gítőkészség jellemezte. Így van ez akkor is, ha tanulmányomban külön rész foglalkozik a népi szolidaritás jelenségeivel. A tömegek beállítottsága e kérdésben is nagyjából olyan volt, mint amilyen magatartást a háborúval kapcsolatosan tanúsítottak.

A rendszer elleni fegyveres harcnak még nem értek meg a feltételei. A KMP 1941. október 1-i nyilatkozata a Hitler- és háborúellenes tevé-kenységben jelölte meg a párt legfontosabb célját. Ehhez szövetségesül hí-vott minden antifasiszta erőt. A párt hangoztatta, hogy a fő célok eléréséig,

¹¹⁹ Magyar szabadságharcosok a faszizmus ellen. Szerk: Harsányi János, Budapest, 1966. 208. o.

¹²⁰ Uo. 74—78. o.

¹²¹ Uo. 71. o. Lásd még: *Hollós Ervin*: i. m. 291. o.

az együttműködés tartama alatt, a párt tevékenysége „nem irányul a meglévő állami és társadalmi rend erőszakos megváltoztatására”¹²²

Kedvezőtlenül hatott az a körülmény is, hogy a Vörös Hadsereg visszavonulóban volt, élethalálharcát vívta, s a katonai vezetés figyelmét más, nagyobb jelentőségű kérdések kötötték le. A fasiszták előretörésével szűkült az akcióterület, sorra elvesztek a bevetések támaszpontjai is.

Még nem alakultak ki a harci forma szervezeti keretei, vezetési elvei. Kevés volt a tapasztalat, s hiányosak voltak a technikai feltételek is. Az ejtőernyős partizántevékenység magas fokú szervezettséget, tökéletes együttműködést kíván. Ez a gépezet bizony még akadozott.

Az e célra használt repülőgépek egy része bombázó volt, amelyekből a kiugrást csak nagy szóródással lehetett végrehajtani. A hajózó személyzet zöme fiatal, tapasztalatlan repülő volt, akik az éjszakai bevetések során csak nagy hibaszázalékkal tudták a célterület felé juttatni a deszantokat. Tökéletlenek voltak a vakrepülés navigációs eszközei is.

A földre szállt csoportok nehezen gyülekeztek össze, kevés és sérülékeny híradó eszközökkel rendelkeztek. Nem volt biztosítva a többszörös összeköttetés lehetősége. A harcosok gyakran maradtak magukra, kiszolgáltatva az ismeretlen körülményeknek. Nem volt megoldva az utánszállítás sem, s ez eleve korlátozta a csoportok létszámát, működésük időtartamát. Mindezek nem csökkentik, hanem egyenesen növelik e bátor harcosok érdemeit, akik e rendkívül nehéz időben, övéiktől sok száz kilométer távolságra, a Vörös Hadsereg előretolt őrszemei voltak.

122 Magyar szabadságharcosok . . . i. m. 69. o.

ЙОЖЕФ ГАЖИ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПАРТИЗАН, СБРОШЕННЫХ НА ПАРАШЮТАХ В ВЕНГРИЮ, И БОРЬБА С НИМИ В 1941 ГОДУ

Резюме

В венгерской исторической литературе существует один единственный источник о том, что в 1941 году в стране действовали партизаны, сброшенные на парашютах. На основании журнала узла связи начальника генерального штаба и многих других источников автор показывает, что в 1941 году фашистами было отмечено, что на территорию Венгрии, Словакии и Румынии было выброшено или предполагалось выбросить на парашютах 17 более мелких или крупных партизанских групп.

Факт выброски шести партизанских групп может быть установлен с полной достоверностью. Другие группы партизан успешно выполнили первую часть своей задачи и бесследно слились с населением. Трудность исследований заключается в том, что архивные материалы сохранились лишь об акциях, которые окончились провалом.

Автор статьи раскрывает историю партизанских групп, сброшенных 2 октября в районе города Мишкольца и 8 июля 1941 года в районе города Сегед, которые позже были ликвидированы.

Эти группы, состоявшие из 4—12 человек, выполняли боевые, диверсионные, политические и главным образом разведывательные задачи. Опираясь на левых рабочих, коммунистов, они должны были организовать партизанские отряды. В статье описывается также подготовка и оснащение этих отрядов.

Во второй части статьи рассматривается борьба с партизанами. Эта обязанность была возложена на 35 отдел — отдел ПВО — министерства военных дел. За неизвестными самолетами наблюдение осуществлялось созданной в стране сетью ВНОС, которой оказывали помощь также гражданские нестроевые и главным образом члены молодежных организаций. Эта служба имела обязательный характер. Были приняты также меры и в целях быстрой передачи информации.

IX корпус уже во второй половине 1941 года издал устав, в котором впервые были обобщены задачи борьбы с парашютистами. Были отданы распоряжения также и относительно способов ведения наблюдения и борьбы, представления донесений. Отдельные военные и полицейские органы также разработали и издали директивы относительно ведения действий против парашютистов. 4 апреля 1942 года армией были издан действовавший по всей стране устав, в котором были обобщены действия по борьбе с парашютистами.

Гражданская вспомогательная служба вела наблюдение за парашютистами до 21 ноября 1941 года. Затем эти обязанности были переданы в компетенцию исключительно военных органов.

Автор статьи описывает взаимодействие органов по поддержанию общественного порядка и органов госбезопасности Венгрии, Словакии и Румынии, это взаимодействие было направлено главным образом против действий партизан в приграничных районах.

Одна из частей статьи показывает участие венгров в парашютных отрядах, сброшенных в 1941 году.

На основании приговоров военных трибуналов автор излагает много таких данных, которые свидетельствуют об антифашистской солидарности венгерского народа и о готовности его оказать помощь антифашистам.

К сожалению, действие парашютных партизанских десантов не смогло развернуться. В то время условия вооруженной борьбы еще не назрели. Большая часть населения равнодушно относилась к этому вопросу, не были обеспечены организационные, технические условия применения парашютных десантов и отсутствовал боевой опыт. А фашистская контрразведка действовала безотказно. Это и явилось причиной того, что большинство партизанских акций того периода не имело удачи.

JÓZSEF GAZSI

PARTISANENTÄTIGKEIT UND ABWEHR IN UNGARN I. J. 1941

Resümee

In der ungarischen kriegsgeschichtlichen Literatur finden wir nur einen einzigen Beleg, daß im Lande im Jahre 1941 Fallschirmpartisanen tätig waren. Der Verfasser stellt auf Grund des Journals der Nachrichtenzentrale des Ungarischen Generalstabs und vieler sonstiger Quellen fest, daß die Faschisten im Jahre 1941 17 kleinere oder größere Einsätze von Fallschirmpartisanen über Ungarn, der Slowakei und Rumänien festgesetzt oder vermutet haben.

Im Falle von 6 Gruppen kann der Einsatz mit voller Sicherheit festgestellt werden. Andere haben den ersten Teil ihrer Aufgabe erfolgreich erfüllt und sind dann spurlos in der Bevölkerung untergetaucht. Die Schwierigkeit der Nachforschung beweist der Umstand, daß Quellenmaterial nur über erfolglose Suchaktionen zurückgeblieben ist.

Der Verfasser beschreibt die Geschichte der am 2. Oktober 1941 bei Miskolc und am 8. Juli bei Szászrégen eingesetzten und später liquidierten Gruppen.

Diesen aus 4—12 Mann bestehenden Gruppen wurden Aufgaben militärischen, Diversions-, politischen und hauptsächlich Aufklärungscharakters gestellt. Sich

auf linkstehende Arbeiter, Kommunisten stützend hätten sie Partisanengruppen organisieren sollen. Aus der Studie erfahren wir auch über Vorbereitung und Ausrüstung der Gruppen.

Der zweite Teil der Arbeit befaßt sich mit der Organisierung der Abwehr. Diese wurde der 35. — der Luftschutz — Sektion des Landesverteidigungsministeriums zugewiesen. Die fremden Flugzeuge wurden von einem das ganze Land umfassenden Beobachtungs- und Meldernetz beobachtet. Diese wurden auch mit Mitgliedern ziviler, hauptsächlich Jugendorganisationen unterstützt. Der Dienst war obligatorisch. Auch zur raschen Übermittlung der Nachrichten wurden Maßnahmen getroffen.

Das IX. Corps hat bereits in der zweiten Hälfte d. J. 1941 ein Reglement herausgegeben, in welchem zum erstenmal die Aufgaben des Kampfes gegen die Fallschirmjäger zusammengefaßt wurden. Es wurden Maßnahmen über Beobachtung, Meldung und betreffend der Kampfmethoden getroffen. Auch einzelne Militär- und Gendarmerieorgane haben in Verbindung mit dem Kampf gegen die Fallschirmjäger Richtlinien herausgegeben. Am 4. April 1942 hat die Armee eine fürs ganze Land gültige zusammenfassende Vorschrift über den Kampf gegen Fallschirmjäger herausgegeben.

Der zivile Hilfsdienst hat bis zum 21. November 1941 Fallschirmspringerbeobachtung geleistet. Nach diesem Zeitpunkt haben sich nur Militärorgane damit befaßt.

Der Verfasser berichtet auch über die Zusammenarbeit zwischen ungarischen, rumänischen und slowakischen Brachial- und Sicherheitsformationen, die hauptsächlich gegen die Tätigkeit von Partisanen im Grenzgebiet gerichtet war.

Ein Teil der Studie befaßt sich mit der Teilnahme von Ungarn in den Fallschirmjägergruppen des Jahres 1941.

Auf Grund der von den Kriegsgerichten gebrachten Urteile behandelt der Verfasser auch solche Daten, die von der Solidarität des Volkes, seiner Hilfsbereitschaft zeugen.

Die Tätigkeit der Fallschirmpartisanen konnte sich leider nicht entfalten. Die Bedingungen zum Kampf mit der Waffe in der Hand waren noch nicht herangereift. Ein großer Teil der Bevölkerung verhielt sich gleichgültig, die Organisations- und technischen Bedingungen der Anwendung waren nicht gesichert und auch die Kampferfahrungen fehlten. Die faschistische Abwehr funktionierte hingegen ungestört. Dies war der Grund, daß die Mehrheit der Aktionen der Partisanen um diese Zeit noch fehlschlug.